

Delovne faze in normativne odločitve pri prenovi pravopisa

Helena Dobrovoljc

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610506201_01

Uvod¹

Prenova pravopisnih pravil je ciklični proces, ki poteka v štirih delovnih fazah (Dobrovoljc in Jakop 2011: 15) in v katerem preverimo kodifikacijske smernice ter se do njih opredelimo – načeloma jih uskladimo s prevladujočo jezikovno prakso, pri nekaterih pa uporabnike usmerjamo tudi v skladu z nejezikoslovnimi normami (Lengar Verovnik 2012), ki so med drugim rezultat družbenih (npr. zakoni) ali strokovnih (npr. merske enote, eksonimi) dogovorov. Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU, ki je bila ustanovljena leta 2013 z namenom, da prenovi pravopisna pravila, nazadnje objavljena v *Slovenskem pravopisu* 2001 (dalje SP 2001), je doslej v javno razpravo poslala štiri prenovljena poglavja pravil *Pravopisa 8.0*² in več kot 8000 poskusnih slovarskih iztočnic pravopisnega slovarja z imenom *ePravopis* (2014–).

Prenova pravopisnih pravil in priprava slovarja se razlikujeta od dosedanjih predvsem zaradi novih možnosti gradivskih poizvedb, ki so v digitalni dobi omogočile **metodološko osamosvojitve sinhronnega jezikoslovja**. Dotedanje normativno vrednotenje – četudi oprto na praška merila (raba/konvencija – sistem – izročilo – gospodarnost – funkcijska ustreznost), ki jih je konec sedemdesetih Daneš (1977) že nekoliko prilagodil naraščajoči knjižnojezikovni raznolikosti, je bilo do vzpostavitve obsežnih besedilnih zbirk lahko zgolj nedosežen ideal. Čeprav se je slovensko jezikoslovje gradivskemu preverjanju odstopanj od znanega sistema približevalo, saj je bilo avtentično gradivo (listkovne kartoteke) nepogrešljiv vir za pripravo SSKJ in SP 2001, je bila za normativno vrednotenje še vedno odločilna zgolj favorizirana jezikovna zvrst (najpogosteje leposlovje), predpisovalno normiranje pa so jezikoslovci pogosto oprli na subjektivna merila (prim. tudi Verovnik 2004: 244 id.) in tradicionalno pojmovanje pravilnosti.

Šele po vstopu v novo tisočletje je mogoče zaradi digitalnih gradivskih zbirk knjižnojezikovno prakso dejansko zajeti in raziskovati. Prizadevamo si, da bi bili uporabljeni/upoštevani podatki empirično preverljivi, jezikovne pojave pa raziskujemo tudi glede na (a) **besedilo** in (b) **avtorja**.

1 Prispivek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARRS.

2 Pisna znamenja, Krajšave leta 2019 ter Velika in mala začetnica, Prevzete besede in besedne zveze leta 2021.

Pri prvem nas zanima predvsem (a1) vrsta besedila, (a2) pripadnost jezikovni zvrsti, (a3) čas nastanka besedila, (a4) jezikovni pregled, (a5) stopnja knjižnosti; pri drugem pa se oddaljujemo od vnaprej izbranega (kanoniziranega) avtorja in preučujemo jezikovne izbire anonimnega pisca/govorca z vidika (b1) starosti (korpus Šolar), (b2) poklicne specializacije, (b3) regionalne pripadnosti, (b4) hotenja po izražanju v normativno preferirani različici (korpus Janes).

Ob uveljavljanju novih, s sodobnim gradivom podkrepljenih metod smo pogosto zaznali bojazen – tako med starejšimi generacijami jezikoslovcev kot tudi tistimi, ki so naklonjeni diahronim normativnim utemeljitvam, da bi aktualne raziskave knjižnojezikovne rabe pokazale na več odstopanj od dosedanjega sistema in da bi njihovo uzaveščanje povzročilo rušenje sistema knjižnega jezika, kakršen se je v priročnikih uveljavil v drugi polovici 20. stoletja in ki ga je generacija danes odraslih uporabnikov knjižnega jezika usvojila v času svojega šolanja in strokovnega delovanja. Tej bojazni botruje tradicionalno prepričanje, da je vloga jezikoslovcev predvsem intervencijska in korekcijska, ne pa informativna in raziskovalna (Dobrovoljc 2021). Po drugi strani ne moremo mimo dejstva, da je etabliрана izobraženska (akademska) elita knjižni jezik dolgo vzdrževala kot sredstvo za vzpostavljanje lastne supremacije, saj so ga prikazovali nedosegljivega za vse, ki niso poznali pravil rabe klasičnih jezikov, zgodovinskega razvoja in etimologije besed.

Na raziskave aktualnega gradiva oprto jezikoslovje lahko zamenja predpisovalno kodifikacijo z utemeljevalnim opisom knjižnojezikovnih norm oziroma utemeljevalno-opisovalno kodifikacijo. Slednje pomeni, da uporabnik lahko **izbira med opisanimi knjižnojezikovnimi možnostmi**. Samo dejanje »izbire« utemeljujemo tudi s spoznanji pedagogov (npr. Larsen-Freeman 2009: 103), ki trdijo, da je bogat jezikovni potencial treba prikazovati tako, da spodbuja posameznikovo aktivno vlogo v miselnem procesu. Jezikoslovje se torej vključuje v proces izbiranja jezikovnih možnosti prek jezikovnih informativnih servisov in priročnikov, ki svoje odločitve tudi pojasnijo in utemeljijo. Do ponujenih opcij izbiranja med sprejemljivimi možnostmi imajo uporabniki ambivalenten odnos, kar razkrivajo že vprašanja v Jezikovni svetovalnici Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša: (a) uporabnik ne želi izbirati in želi usmeritev jezikoslovcev k ustrežnejši (»pravilnejši«) možnosti; (b) uporabnik širi izbirne možnosti (b1) nehote, saj se ne zaveda, da dnevno uporablja jezikovne prvine, ki niso bile nikoli kodificirane kot knjižne, ali pa (b2) hote nasprotuje kodifikacijskim omejitvam.

Prikazane smernice usmerjajo presojo normativnosti tudi v Pravopisni komisiji pri SAZU in ZRC SAZU, pri čemer se opiramo na kodifikacijska merila Praške šole, za katera se je izkazalo, da jih ni mogoče posplošiti na vse jezikovne prvine, ki jih normativno vrednotimo, saj je za vsako jezikovno ravnino mogoče oblikovati nekoliko drugačno, naravi pojava prilagojeno hierarhijo normativnih meril, ki je tudi rezultat preteklih kodifikacij in tradicije. Povedanega ne potrjuje zgolj praktično preizkušeno sodobno vedenje o raznolikosti standarda, temveč tudi teorija jezikovnega upravljanja ali menedžmenta³ (Jernudd in Neustupný 1987), ki opozarja,

3 V slovenskem jezikoslovnem okolju soobstajata oba izraza – jezikovno upravljanje (Kalin Golob in Logar 2008) in jezikovni menedžment (Lengar Verovnik in Kalin Golob 2019). Utemeljite rabe

da standardizacijski makroprocesi, tako kot vsi drugi jezikovni procesi, na katere (v različni meri) vplivajo družbene okoliščine, ne morejo biti monolitni in zato tudi ne enakovredno zavezujoči (Lengar Verovnik in Kalin Golob 2019: 392). Zato je treba posege v kodifikacijo utemeljiti in opisati ter funkcijsko zamejiti področja njihove rabe.

1 Delovne faze pri prenovi pravopisnih pravil in pripravi pravopisnega slovarja

Deduktivno razmerje med pravopisnimi pravili in slovarjem (Verovnik 2004) nas obvezuje, da ob prenovi pravil izhajamo iz gradivskih razčlenitev, ki temeljijo na poznavanju »normativnih zadreg« (Dobrovoljc in Krek 2011) uporabnikov, in sledimo delovnim fazam (gl. spodaj ter v Dobrovoljc in Lengar Verovnik 2015), ki nam pomagajo ohranjati verodostojnost ubesedenega in uslovarjenega. Tako kot je za slovarsko delo v drugi polovici 20. stoletja veljalo, da ne odstopa od sistema, prikazanega v slovnica, moramo tudi v 21. stoletju slediti splošnim ugotovitvam o rabi knjižnega jezika. Ob zavedanju, da je znanstvena slovnica (Toporišič 1976) gradivsko že precej odmaknjena, si v smernicah, ki jih je ta s svojo daljnovidno opisnostjo in normativno toleranco⁴ začrtala, prizadevamo za aktualizacijo jezikovnega sistema. Delovne faze, ki jim pri tem sledimo, so:

- I. Pridobitev problemskega gradiva
- II. Preverjanje razširjenosti ugotovljenih odstopanj in njihova umestitev v jezikovni sistem
- III. Ubeseditev v pravopisnih pravilih
- IV. Uslovarjenje ponazoritev iz pravopisnih pravil
- V. Javna razprava
- VI. Končna redakcija

I. Pridobitev problemskega gradiva

Sodobna teorija jezikovnega menedžementa oz. upravljanja z jezikom postavlja za izhodišče jezikovnega načrtovanja zaznavanje jezikovnih težav v realnih jezikovnih situacijah, saj se mora »vse jezikovno načrtovanje [...] začeti s preslikavo jezikovnih težav v dejanskem diskurzu« in signal razrešitve jezikovnega problema je predvsem, da ga v diskurzu ne zasledimo več (Neustupný 1983: 2).⁵ V priročniku naj bi se aktualizirala predvsem tista področja kodifikacije, pri katerih prihaja do uporabniških normativnih težav/zadreg (Gorjanc idr. 2018: 47–48).

.....

prevzetega izraza je povezana predvsem s pomensko preciznostjo, saj se teorija vsebinsko navezuje v večji meri na upravljanje jezika ali upravljanje z jezikom kot pa na jezikovno upravljanje.

4 Pogosto se zlasti v laični javnosti Toporišičeva *Slovenska slovnica* opisuje kot izrazito prepovedovalna in avtoritativno stroga, kar podroben pregled predpisovalnih formulacij v njej zanika, saj se avtor pogosto izrecno ali implicitno distancira od prepovedovalnega sloga, npr. »Slovníčarji že desetletja preganjajo sklanjalne oblike teh izrazov« (Toporišič 2000: 332) ipd. Podrobneje gl. Dobrovoljc (2016).

5 »[A]ll language planning must commence with the mapping of language problems in actual discourse. [...] Conversely, it is clear that the ultimate removal of a language problem hinges on its removal from actual discourse« (Neustupný 1983: 2).

Z izrazom »problemsko gradivo« je mišljen nabor jezikovnih težav, ki so bodisi posledica slabega razumevanja slovnčnih in pravopisnih pravil, zaradi česar imajo uporabniki težave pri apliciranju pravila na nove primere, bodisi se navezujejo na vrzeli v pravilih in zahtevajo natančnejšo eksplikacijo obstoječih ali oblikovanje novih smernic. Problemsko gradivo je pridobljeno na več načinov, nekatere pa bi bilo treba izpopolniti:

- a) Na jezikovne in normativne težave opozarjajo **spletne jezikovne svetovalnice**, zlasti Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU Frana Ramovša ZRC SAZU (dalje JS), pa tudi drugi viri na družbenih omrežjih ali v interesnih forumskih skupinah, npr. na družbenem omrežju Facebook (Društvo ljubiteljskih pravopisarjev in slovnčarjev; Pazi na jezik; Skupina za ohranjanje dvojine; Naglas in izgovor v slovenščini; Razgibane vejice).
- b) Pri preverjanju **korpusnega gradiva** je pozornost usmerjena na raznolike vire in njihovo primerjavo. Poizvedbe v korpusu Gigafida 2.0 primerjamo s korpusom KAS, tj. korpusom akademskih (večinoma lektoriranih) besedil, in korpusom spletnih besedil (slWaC). Nesistematično pa pregledujemo tudi specializirane vzporedne korpuse, npr. korpus lektorskih popravkov (Lektor) in napak v šolskih izdelkih učencev (Šolar). Ob tem smo pozorni na vse zgoraj že omenjene dejavnike (a in b), med njimi pa predvsem na pojavitve v **različnih tipih besedil**⁶ (a1) in na **časovno os** (a3), saj opazujemo (zlasti v primerjavi z veljavnimi normativnimi priročniki) tendence, ki se izkazujejo v daljšem časovnem obdobju, npr. pri prevzemanju besed z zevom (SSKJ 1970: *revialen* – SP 2001: *revijalen* – SSKJ2 2014: *revijalen*) ali daljšanju osnove pri samostalnikih moškega spola na izglasni [r] (SSKJ 1970: *azur -a* – SP 2001: *azur -ja*). Ob pregledovanju korpusnega gradiva opozarjamo predvsem na perečo potrebo po letni nadgradnji korpusnih virov.
- c) Le izjemoma se odločamo za **anketiranje**, in sicer ob problemih, za katere je korpusnega gradiva premalo. Najpogosteje je anketiranje aktualno ob vprašanih knjižne izreke (prim. Mirtič 2019); anketiranec je tu povprašan za lastno jezikovno izbiro iz nabora odgovorov, ki jih je mogoče jezikovnosistemske utemeljiti (npr. ob preverjanju jezikovnih izbir ob oblikoslovnem pregibanju; prim. Černivec idr. 2020).
- d) Na neuskkljenosti normativnih odločitev ali na razhajanja med rabo in priročniki so v svojih **kritikah jezikoslovci** opozarjali že ob izidih posameznih normativnih priročnikov skozi celotno 20. stoletje (Dobrovoljc 2004: 7), a je gradivo razpršeno. To težavo bi zagotovo premostil **specializirani korpus jezikoslovnih besedil**, ki bi pomagal pri detektiranju argumentov za nekatere normativne odločitve v preteklosti.

6 V nasprotju s stilno-zvrstnim kategoriziranjem v splošnih razlagalnih slovarjih v pravopisnem slovarju opazujemo slovnčno-pravopisne posebnosti, pri katerih je v ospredju nezaznamovana raba. Prednostno upoštevamo pojavitve v stvarnih besedilih, revijah, časopisju, leposlovju; druge vire (npr. korpus Janes) uporabljamo primerjalno, za ugotavljanje razširjenosti pojava: iz neknjižnega v knjižnega in obratno.

II. Preverjanje razširjenosti ugotovljenih odstopanj in njihova umestitev v jezikovni sistem

V drugi delovni fazi se preverja možnosti umestitve ugotovljenih odstopanj v sistem knjižnega jezika. Presoja sprejemljivosti vključuje predvidevanje o dinamičnosti sistema, pri tem so razvojna odstopanja, ki so diahrono opredeljena kot spremembe, v sinhronem sistemu interpretirana kot dvojnice, ki so sicer vrednotene kot (a) **enakovredne** (povezane z *in* ali *ali*) (o tem podrobneje Černivec in Vranjek Ošlak v tej monografiji) ali (b) **neenakovredne**. V okviru slednjih je par ali trojica soobstajajočih oblik lahko označena tudi kot normativno primerna le v okviru ene funkcijske zvrsti (npr. nepodomačen zapis merskih enot v strokovnih besedilih – *watt/vat*, *ePravopis*).

Ob tem se srečujemo s težavami zaradi odsotnosti referenčne znanstvene slovnice, kar ob pripravi novih pravopisnih pravil skušamo premostiti z oblikovanjem novega poglavja »Slovnični oris za pravopis«. V njem se posvečamo aktualnemu opisu slovničnih vprašanj, ki jih je treba posodobiti tako zaradi novih spoznanj jezikoslovcev kot tudi zaradi spremenjenih razmer v rabi. Pri tem težimo k čim večji sistematičnosti, saj je ta zaradi lažje zapomnljivosti v prid uporabniku, poglavje pa je zasnovano dvodelno: predstavitvi prototipičnih primerov in razmer sledijo neprototipični primeri kot izjeme/posebnosti ali kot podsistem prevzetih, le deloma prilagojenih lastnih imen.

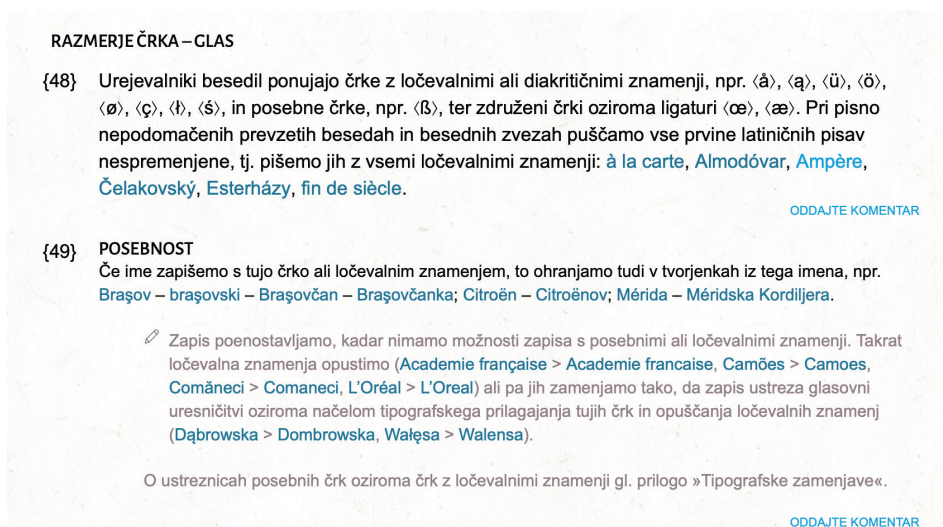
Težišče raziskav je na naslednjih ravneh jezikovne zgradbe:

- a) **glasoslovje** – izhodišče je posvečeno glasovni realizaciji zapisanega in zapisu govorjenega z opisom razmerja med pisnim in glasovnim sistemom, ki je osnova za ustrezno pregibanje;
- b) pri **oblikoslovju** so obravnavana odstopanja od veljavnega normativnega oblikoslovnega opisa in morfemskih prilagoditev pri oblikospreminjanju in oblikotvorju, npr. neobstojnost samoglasnikov, opuščanje pisnega zaznamovanja preglašenosti; skuša se premostiti vrzeli pri opisu razlik oblikoslovnega vedenja lastnih imen in občnih besed (npr. *Noč Noča* (m) – *noč noči* (ž) ipd.);
- c) **besedotvorje** – normativna opredelitev izkazanih besedotvornih dvojnic pri občnih besedah, npr. *glodavec/glodalec*, in novih besedotvornih možnosti – ob teh tudi njihovo stilistično vrednotenje; zaradi razlik med pisno in glasovno realizacijo tujih lastnih imen je treba posebno pozornost nameniti besedotvornim napotkom za izpeljavo pridevnikov, npr. svojilnih (*Keats – Keatsov*) in vrstnih (*Čeljabinsk – čeljabinski*);
- d) v središču raziskav **skladnje** pri pravopisu sta položaj in vedenje lastnih imen v besedni zvezi ter v ujemalnih in neujemalnih razno- in enakospolskih zvezah imen (*Alja Tkačev*, *Burkina Faso*, *Toyota Yaris*) ter zvez občnih poimenovanj z imeni (*pokal Vitranc*, *nagrada Saharova*, *hotel Lev*) ter pomenskorazlikovalne razlike v zapisu predložnih zvez oz. prislovo (na *tanko – natanko*).

III. Ubeseditev v pravopisnih pravilih

V tretji delovni fazi ugotovitve ubesedimo v pravopisnih pravilih, ki so notranje hierarhično členjena glede na stopnjo normativne obvezujočnosti (slika 1):

- a) **osnovno pravilo** (na sliki 1 v členu 48) je normativno obvezujoče;
- b) v razdelku **Posebnosti** so prikazana sistemsko sprejemljiva odstopanja in odmiki od osnovnega pravila (na sliki 1 v členu 49);
- c) **slogovni napotki**, uvedeni s posebnim znamenjem (na sliki 1 kot pisalo), so namenjeni komentarjem ali opažanjem, pomembnim za lažje razumevanje pravila ali za vrednotenje povezanih pojavov, npr. osvetlitev pojava glede na uresničevanje v drugih jezikovnih zvrsteh ali v preteklih kodifikacijah.

Slika 1: Primer členjenja pravopisnega pravila.

Doslej (september 2021) so bila v javno razpravo dana štiri poglavja, tj. »Pisna znamenja«, »Krajšave«, »Velika in mala začetnica« ter »Prevzete besede in besedne zveze«, ki so pregledana tudi v širši sestavi Pravopisne komisije. Vsako od poglavij je ob objavi tudi komentirano in ponazorjeno z ilustrativnim gradivom (komentarji k poglavjem so objavljeni na spletišču komisije).⁷

7 Hierarhija je bila že pojasnjena ob objavi za javno razpravo pod naslovom *Pravopis 8.0* (2019, 2021: <https://www.fran.si/pravopis8>) na portalu Fran (www.fran.si), deloma pa je celoten postopek razviden tudi iz objav na spletišču Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU (<https://pravopisna-komisija.zrc-sazu.si/Pravopis80>).

IV. Uslovarjenje ponazoritev iz pravopisnih pravil

Ustreznost ubeseditve pravila v *Pravopisu 8.0* (2019, 2021) je dodatno preverjena ob uslovarjenju ponazarjalnih primerov. Npr. pravilo v členu 48 poglavja »Prevzete besede in besedne zveze« (slika 1) ponazarjajo *à la carte*, *Almodóvar*, *Ampère*, *Čelakovský*, *Esterházy*, *fin de siècle*, besede, ki so spletno povezane z *ePravopisom*, nastajajočim pravopisnim slovarjem, in ki so jim v slovarju pripisani podatki, ki jih slovarska pravopisna redakcija zahteva: zapis, naglas, izgovor, besednovrstna umestitev, način pregibanja, besedotvorne možnosti in prikaz značilne ali problematične skladenjske rabe s posebnostmi (slika 2).

Ampère -a in Ampère -ja
 [ampêr, rod. ampêra in ampêrja, or. z ampêrom in z ampêrjem]
 m; oseb. i. [priimek]; |francoski fizik in matematik|:
 Po Andréju-Marieju Ampèru/Ampèrju se imenuje osnovna enota električnega toka – amper; Pri poskusih je tekmoval z Ampèrom/Ampèrjem
 B: Ampèrov in Ampèrjev
 O: im. Ampère, rod. Ampêra in Ampêrja, daj. Ampèru in Ampèrju, tož. Ampêra in Ampêrja, mest. pri Ampèru in pri Ampèrju, or. z Ampèrom in z Ampèrjem

Slika 2: Slovarski sestavek *Ampère* v *ePravopisu*.

V slovar niso vključene zgolj besede, ki kot ponazoritve iz pravopisnih pravil tvorijo **osnovni** ali **ožji geslovník**, temveč oblikujemo ob pravilih tudi **razširjeni** ali **širši geslovník**. Z večjim naborom raznovrstnih slovarskih gesel natančneje preverjamo vsebinsko ustreznost pravopisnih pravil. V razširjeni geslovník se praviloma uvrščajo:

- a) ob imenih pripadnikov narodov, plemen in poimenovanjih pripadnikov gibanj, nazorov, ver, prebivalcev tudi **ženski pari**, npr. imena pripadnic (ženski spol), in vrstni pridevniki na *-ski* oz. *-ni*: *Paštun*, *Paštunka*, *paštunski*; *katoličan*, *katoličanka*, *katoliški*; *budist*, *budistka*, *budistični*;
- b) ob zemljepisnih imenih: **prebivalsko ime** (moško in žensko), **vrstni pridevnik** na *-ski* (tudi *-ni*), problematični in v rabi izkazani **svojilni pridevniki**: *Koroška*, *Korošec*, *Korošica*, *Korošček*, *koroški*; *Arktika*, *arktični*;
- c) ob samostalnikih moškega ali ženskega spola **pridevniki** (vrsta je odvisna od problematike), npr. ob *dekan* tudi pridevnik *dekanov* (zaradi zveze *dekanov dan*, ki je obravnavana v pravopisnih pravilih v sklopu kategorije »prazniki, posebni dnevi«); ob *perzijka* 'mačka' tudi pridevnik *perzijski* (zaradi normativnega razmerja med *perzijka* in *perzijska mačka*);
- d) ob osebnih lastnih imenih, priimkih, religijskih in mitoloških imenih **svojilni pridevniki** (zaradi preglasa, ki sledi bodisi pisni bodisi govorni uresničitvi oblik, npr. *Artaud* – *Artaudov* ali *Artaudev* toda le [artójev-]; ali pri oblikah, podaljšanih z *j*, kot *Tea* – *Tein* proti *Teja* – *Tejin*).

Redaktor tako zaokrožene pravopisne kategorije, ki tvori problemski sklop, presodi, ali je nabor iztočnic v razširjenem geslovníku zadosten, in predlaga dodatek ali skrčenje. V razširitve se umeščajo:

- ▷ aktualni izrazi in imena iz družbenega življenja, ki povzročajo zadrege, pogosto po njih sprašujejo v Jezikovni svetovalnici (npr. *brexit*, *šengen*, *covid-19* – *kovid* – *COVID-19*, *Vaxzevria*, *GEN-I*);
- ▷ novoodkrite enakozvočnice ob imenih (npr. *paštunka* ‘kapa’ ob *Paštunka* ‘pripadnica plemena’) ali ob poimenovanjih (ob *sovjet* ‘posvetovalno telo v Rusiji’ tudi *Sovjet* ‘državljan Sovjetske zveze’);
- ▷ lastna imena, ki jih je težko ločiti od občnih besed oz. zvez, npr. *ilirsko gibanje* – *Ilirske province*; *rimski Kolosej* – *rimski imperij*;
- ▷ neevidentirane dvojnice (npr. ob *budimpeški* tudi *budimpeštanski*).

Z geslovníkom je preverjena razširjenost pojava, ob razširitvi so evidentirane morebitne problemske podskupine, ki jih zasledimo v posebnih besedilih ali skladijskih položajih. V tej fazi je bistvena vzajemnost pristopov: če želimo v slovarju slediti osnovnemu namenu, torej gradivsko razširiti pravila, in bodo ubeseditve v pravih model za slovarski prikaz, moramo z uslovarjanjem nekoliko širšega nabora iztočnic te ubeseditve tudi recipročno preverjati.

V. Javna razprava

V peti fazi je zaključeno poglavje v obliki predloga pravopisnih pravil predstavljeno javnosti in ponujeno v spletno razpravo.⁸ Predlog pravil spremljajo utemeljitve oziroma komentar, v katerem sodelavci Pravopisne komisije prikažejo raziskovalna izhodišča in referenčno literaturo ali gradivo, ki je vplivalo na končno formulacijo pravila. Ob tem predstavijo tudi morebitna omahovanja ali dileme, ki bodo po javni razpravi ponovno pregledane in preverjene z gradivom. Ob javni razgrnitvi štirih poglavjih smo pridobili več kot 1900 spletno oddanih komentarjev, in sicer:

- a) »Krajšave« – 216 komentarjev,
- b) »Pisna znamenja« – 312 komentarjev,
- c) »Prevzete besede in besedne zveze« – 140 komentarjev,
- d) »Velika in mala začetnica« – 1231 komentarjev (od tega 775 odzivov glede zapisa praznika *božič*).

VI. Končna redakcija pravil

Zadnji, šesti korak predstavlja končna redakcija pravil. Pregledani so vsi prispeli komentarji, dvomna vprašanja so ponovno gradivsko preverjena, pripravljene so uskladitve s poglavji, ki so nastajala v vmesnem obdobju. (Npr. ob prevzemanju tujih imen se je pojavilo vprašanje posebnih črk iz neslovenskih različic latiničnih pisav. Z njimi bo dopolnjeno poglavje »Pisna znamenja«.)

8 V obdobju javne razprave vsi ponazarjalni primeri še niso povezani z *ePravopisom*.

2 Hierarhija normativnih meril v odvisnosti od vrste jezikovnega pojava

V kodifikacijskem postopku je obseg normativnega vrednotenja narekovan z **obvestilnostjo priročnika** knjižnega jezika. Slovarji knjižnega jezika navadno prinašajo **univerzalne podatke**, katerih upoštevanje zagotavlja jezikovno ustreznost besedil, uresničenih v knjižnem jeziku: zapis, izgovor, naglas; besednovrstno pripadnost, ki vpliva na oblikospreminjanje, nekateri pa tudi podatke o besedotvornem izhodišču in nadaljnjih tvorjenkah.

Slovarski ponazarjalni del je odvisen od **specializiranosti in obvestilnosti**, ki jo zahteva vrsta oz. koncept slovarja: temeljna obvestilnost splošnega razlagalnega slovarja je navadno pomenska razlagalnost (*apolon – dnevni metulj, ki živi v goratem svetu, Parnassius apollo*), v pravopisnem slovarju pa so razlage skržene na pomenske identifikacije (*apolon [metulj]*). Vsi nadaljnji podatki – o skladenjskih posebnostih oziroma o posebnem vedenju besede v različnih besedilnih okoljih – so odvisni od koncepta slovarja. Npr. *ePravopis* v primerjavi s svojim predhodnikom prinaša podatke o normativno problematični rabi in razširja pravopisna pravila (slednje na sliki 3).

SSKJ2	SP 2001	ePravopis	eSSKJ
<p>áfna -e ž (á)</p> <p>1. pog. <i>opica</i>: afne skačejo po drevesih // slabš. <i>človek z nenaravno, izumetničeno zunanostjo ali vedenjem, zlasti ženska</i>: to je šele afna</p> <p>2. rač. <i>znak v obliki obkrožene črke a, ki v naslovu elektronske pošte ločuje ime prejemnika od imena domene</i>: napisal je afno in dodal še končnico elektronskega naslova; afna, zaviti in oglati oklepaji ter nekateri drugi znaki</p> <p>● pog. že spet afne gunca dela ali govori kaj šaljivega</p>	<p>áfna -e ž (á)</p> <p>neknj. pog.: <i>opica</i>; kdor se nenaravno, izumetničeno vede ; rač. žarg. znak <@> </p>	<p>afna afne [áfna] <i>samostalnik ženskega spola</i></p> <p><u>Zgledi in opozorila</u> pisno znamenje v IT : računalniška afna; Kako naj napišem afno?; Pošljite e-pošto na info(afna)oglasisi</p> <p><u>Ponazoritev rabe znamenja @</u> stično v elektronskih naslovih, izgovorjeno afna, pri info@oglasisi; nabiralnik@hotel-park.si desnostično na družbenih omrežjih pred imenom naslovnika ali nanosnikom @Barbara</p>	<p>áfna áfne [áfna] <i>samostalnik ženskega spola</i></p> <p><u>Pomen</u> 1. znak v obliki obkrožene črke a, ki se uporablja zlasti v elektronski komunikaciji ZNAK: @Afna je v računalniški komunikaciji nepogrešljiva, saj brez nje ne moremo poslati elektronske pošte. Posameznemu avtorju lahko odgovorite s klikom na puščico poleg avtorjevega sporočila ali z ročnim vpisom znaka afna (@) in uporabniškega imena.</p> <p>2. slabšalno kdor vzbuja pozornost z nenaravnim, izumetničenim vedenjem, videzom Na fotografiranjih se mnogokrat zmrduje in obnaša kot najstniška afna, čeprav se je za opravljanje poklica manekenke odločila sama.</p> <p>3. neknjižno pogovorno opica Najtežavnejši del bo približevanje afnam, poskus nemotečega sledenja drobcem njihovega življenja. [...]</p>

Slika 3: Slovarska obvestilnost ob besedi *afna* v SSKJ2, SP 2001, *ePravopisu* in eSSKJ.⁹

⁹ Na sliki zaradi večje preglednosti pri *ePravopisu* in eSSKJ niso prikazane oblikoslovne paradigme s pregibnostno-naglasnimi vzorci, pri eSSKJ pa tudi ne frazeološko gnezdo in etimološke osvetlitve.

Univerzalni podatki naj bi bili v priročnikih knjižnega jezika istega obdobja prekrivni. Da bi se pri pripravi normativnih del izognili »kodifikacijski dvotirnosti«, ¹⁰ se je na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU med delovnimi skupinami, ki se ukvarjajo s knjižnim jezikom (zlasti Leksikološka sekcija in Pravopisna sekcija), ter Pravopisno komisijo pri SAZU in ZRC SAZU formaliziral usklajevalni postopek, poimenovan **normativni protokol** (Gliha Komac idr. 2015: 6). Pri tem je pomemben dejavnik normativne presoje tudi upoštevanje dejstva, da vsak kodifikacijski priročnik izhaja iz svojega predhodnika. *Pravopis 8.0* torej sledi pravilom SP 2001, ki jih gradivsko razširja slovar, pri univerzalnih pa upošteva še podatke v obeh izdajah SSKJ (1970, 2014), kakor tudi aktualne raziskovalne ugotovitve, pogosto razdrobljene po znanstveni periodiki. Vsa razhajanja med obema priročnikoma, ki niso rezultat tehnične odločitve (npr. zapis skupaj ali narazen v SSKJ je podrejen odločitvi, da bodo iztočnice le enobesedne), raziščemo v gradivu. Pri gradivskih raziskavah sledimo naslednjim smernicam:

1. Oblika, ki je pogostejša, odseva ne le večjo ustaljenost, temveč tudi bolj osnovno naravo ene od primerjanih enot ali kategorij (Tiersma 1982). V nekaterih teorijah je pogostnost tesno povezana z nezaznamovanostjo (Fenk-Oczlon 2001), kar je v jeziku nezaznamovano, pa se enači z bolj pričakovanim.¹¹
2. Gradivska raziskava naj obsega zadosten razred enakovrstnih enot (če gre za naglas, oblikospreminanje, oblikotvorje ali besedotvorje) ali besedno družino (če gre za raziskave zapisa ali izreke korenske besede) (gl. poglavji 2.3 in 2.4), saj le tako lahko potrdimo ugotovljeno zakonitost.
3. Izjeme od zarisanih smernic, ki veljajo v večjem razredu enot, naj bodo opisane z okoliščinami rabe teh izjem, ki predstavljajo manjši razred enot (npr. pri raziskavi preglasa ob besedah na končni govorjeni [c] ugotavljamo izjeme v položajih, ko je ta na koncu osnove zapisan s tujimi dvo- ali veččrkji, ki jim sledi o, npr. *Pozzo, Putzo*).
4. Preverjamo že kodificirane dvojnice:
 - a) raziščemo aktualnost neenakovrednih dvojnic (*baseball* -a [bėjzbol] tudi [bézbol]);
 - b) identificiramo razlikovalne dejavnike enakovrednih dvojnic (*Anouilhev* -a -o in *Anouilhov* -a -o);
 - c) ukinjamo dvojnice, ki so v aktualni kodifikaciji prehodnega značaja, torej uzakonjene zgolj zaradi generacijskih razlogov ali mehkega prehoda¹² glede na predhodno kodifikacijo (SP 2001: *Atlántida* tudi *Atlantída*).

10 O dvotirnosti piše že Stabej (1998), in sicer z »dvotirnostjo normativnosti« označuje lektorsko jezikovnokulturno uveljavljanje lastnih slogovnih izbir, ki jih priročniki ne predpisujejo niti ne priporočajo. V tem prispevku je izraz »kodifikacijska dvotirnost« uporabljen za označevanje soobstajanja dveh priročnikov knjižnega jezika, ki ne prinašata prekrivnih, temveč celo diametralno nasprotne kodifikacijske napotke.

11 Na tej postavki temelji tudi dejstvo, da je jezikovna navada ali konvencija (Daneš 1977) hierarhično najvišje merilo normativnega odločanja.

12 Z izrazom »načelo mehkega prehoda« v priročnikih knjižnega jezika utemeljujemo kodificiranje dvojnic, ki povezujejo konceptualno različna slovarska dela, ki pa vendarle opisujejo knjižni jezik

Normativna obvestilnost vsake jezikovne enote v pravopisnem slovarju prinaša podatke o njenem vedanju na različnih jezikovnih ravninah, vendar se metodologija normativnega vrednotenja od ravnine do ravnine razlikuje. Prikaz raznovrstnosti je v nadaljevanju prispevka oblikovan s poudarkom na tistih pojavih, pri katerih je treba v okviru iste ravnine upoštevati različna merila ali odstopati od krovnega merila, tj. merila jezikovne konvencije oziroma norme v knjižnem jeziku, pri čemer se sklicujemo na opis primera v pravopisnih pravilih.

2.1 Zapis

Kot je razvidno iz vprašanj v Jezikovni svetovalnici, uporabniki pričakujejo najbolj nedvoumno normativno usmeritev pri zapisu besede. Utemeljitev zapisa besede se v pravopisnem slovarju nanaša na (1) rabo velikih in malih črk, ki izhaja iz pravopisnih pravil o rabi začetnice (2.1.1); (2) zapis besedja, pridobljenega skozi leksikalno interferenco (2.1.2). Zlasti zapis prevzete besedja pravopisna pravila urejajo zgolj načelno, večina normativnih odločitev namreč izhaja iz leksikografske raziskave vsake leksemse enote ali vsaj razreda podobnih enot.

2.1.1 Pisanje velike ali male začetnice

Pri oblikovanju pravopisnih pravil za pisanje začetnice je bilo v ospredju prizadevanje za sistematična in zato zapomnljiva pravila, ki bi v čim večji meri upoštevala ustaljene pisne navade, morebitna odstopanja pa bi opisala kot izjeme, ki jih je mogoče zajeti v posebno skupino. S problemskim pristopom k prenovi pravil smo izluščili normativne zadrege in jih razvrstili po kategorijah, ki se nanašajo na zgradbo imena (shema 1).¹³

istega obdobja. V konceptu novega SSKJ je zapisano, da protokol »mehkega prehoda odsvetuje bistveno, tj. za dve stopnji drugačno normativno vrednost posameznega primera glede na trenutno veljavne normativne priročnike« (Gliha Komac idr. 2015: 6), kar je seveda povezano s kodifikacijskimi neskladji med pravopisnim slovarjem iz leta 2001 in obema izdajama SSKJ (1970–1991; 2014).

¹³ Podobna kategorizacija je bila pripravljena v Furlan idr. (2000) na osnovi zemljepisnih (in stvarnih) imen, vključenih v REZI (Register zemljepisnih imen), in njihove skladenjske vloge, vendar določeni tipi imen, ki niso značilni za slovensko področje, niso bili kategorizirani (dvojna imena tipa *Severno Porenje – Vestfalija* ali razlikovanje med sicer samostojnimi imeni z istim občnoimenskim jedrom, povezanimi v priredno zvezo (*Ljutomersko-Ormoške gorice*), ter prirednimi zvezami, v katerih je priredna pridevniška zveza uporabljena v pomenu 'del enega in drugega' ali 'kar se razteza od A do B', npr. *Donavsko-črnomorski prekop*, *Perujsko-čilski jarek* ipd).

- a) **ENOBESEDNA IMENA** (= samostalnik)
- **V** (*Prešeren, Valjhun, Evropa, Krka*)
- a1) **DVOJNA IMENA** (= priredna, navadno upravno motivirana zveza sicer samostojnih samostalnikov)
- **V - V** (*Šmarje - Sap; Severno Porenje - Vestfalija*)
- b) **VEČBESEDNA IMENA** (= zveza pridevnika in samostalnika)
- **V + m** (*Rdeča kapica, Trnovski gozd, Bohinjska železnica*)
 - **V + V** (*Vzhodne Alpe, Polhograjska Grmada*)
- b1) **Z VEZAJEM POVEZANA večbesedna imena** (= priredna zveza pridevnikov in samostalnika), ki je združena iz dveh samostojnih imen ali označuje eno danost
- **V-V + m/V** (*Ljutomersko-Ormoške gorice, Kamniško-Savinjske Alpe*)
 - **V-m + m/V** (*Donavsko-črnomorski prekop, Umbrijsko-markeški Apenini*)
- c) **VEČDELNA IMENA** (= zveza dveh ali več samostalnikov)
- **V + V** (*Martin Krpan, Ljubljana Bežigrad, Škoda Felicia, Lek Sandoz*)
 - **V + m** (veznik *in*) + **V** (*Bosna in Hercegovina, Antigva in Barbuda*)
- d) **ENOBESEDNA** (pogosto večdenotativna) **IMENA Z NEOBVEZNO RAZLIKOVALNO PRVO SESTAVINO**, ki je bodisi pridevnik bodisi samostalnik
- **(m) + V** (*vzhodni Slovani, avstrijska Koroška, zreško Pohorje*)
 - **(m) + V** (*maček Muri, apostol Peter, slap Savica - reka Savica, grad Brežice*)
- e) **PREDLOŽNA IMENA** (= imena s predlogom na prvem mestu)
- **V + V** (*Na Produ*)
- f) **IMENA S PREDLOŽNIM IDENTIFIKACIJSKIM DODATKOM**
- **ime + m** (predlog) + **ime** (*Planica pod Krnom, Bela jama pri Žagani peči*)

Shema 1: Kategorizacija lastnih imen v *Pravopisu 8.0*.

Pojasnilo: V shemi je mala začetnica ponazorjena kot m, velika začetnica kot V, fakultativnost sestavine pa je ponazorjena z oklepajem.

Nadalje smo ugotovili, da pri pisanju začetnice enobesednih imen (**a**) največ težav predstavlja razlikovanje med lastnim imenom in občnim oz. vrstnim poimenovanjem (*bog - Bog, sonce - Sonce*). Pri tem posebej obravnavamo tiste enote, ki dobivajo konotacije, s katerimi se oddaljujejo od identifikacijske funkcije zaradi metonimičnih prenosov (*Cankar - brati Cankarja 'Cankarjeva dela', Ankara - uradna Ankara 'turška vlada s sedežem v Ankari'*). Največ težav povzroča presoja, ali je iz lastnega imena nastal apelativ, tj. poimenovanje z vrstnim pomenom po metaforičnem prenosu (*Einstein - einstein 'genialen človek'*), in ga uporabljamo tudi števno (*prihajajo novi einsteini*), zato zapis začetnice narekuje skladijsko izraženi pomen. Pomembno je, da se razlika ne kodificira ob prvi pojavitvi ali priložnostni rabi, temveč šele, ko je pomenski prenos ustaljen in nedvoumno razumljen v jezikovni skupnosti.

Nekoliko drugače je bilo pri kodificiranju zemljepisnih imen. Kot je razvidno iz sheme 1, je komisija oblikovala zapisovalni sistem za lastna imena na osnovi ugotovljene rabe. Nato se je odločila za delitev na (a) **imena krajev** (= krajevna imena) in (b) **vsa druga imena** (= nekrajevna imena) ter pri prvi skupini odpravila z malo začetnico pisane izjeme *vas, mesto, trg, selo, selce, vesca ...* (več o tem Dobrovoljc in Černivec v tej monografiji). Ureditev pisanja **nekrajevnih večbesednih imen** je zahtevala poleg kategorizacije tudi upoštevanje novih predlogov

strokovne javnosti, zlasti geografov, ki so ob srečevanju z manj znanimi imeni (*Matkova Kopa/kopa, Golarjev Pekel/pekel*) ugotovili, da je pogoj poznavanja denotata zemljepisna imena za večino uporabnikov prezahteven, zato so predlagali celovito reformo – zapis vseh enot večbesednih imen z veliko začetnico.¹⁴ A poskus posega v rabo pri pisanju neprve sestavine večbesednih zemljepisnih imen (četudi v duhu večje sistematizacije) je pokazal, da javnost intervencijo razume kot izrazito nedemokratično dejanje in meni, da bi reforma ustrezala le peščici strokovnjakov. Detektiranje mnenja laične in strokovne javnosti glede reforme pri pisanju neprve sestavine večbesednih zemljepisnih imen je namreč pokazalo, da je javnost celoviti reformi (predvsem zaradi opisnega tipa večbesednih imen, npr. *Blejsko jezero, Logarska dolina*) nenaklonjena. Pregled tujih praks pa je pokazal, da so se ji odrekli tudi v jezikih s primerljivim pravopisom (hrvaščina, češčina).

V procesu zbiranja odzivov javnosti se je izkazalo, da z načrtovanim postopnim poenostavljanjem pravopisnih pravil ne bodo odpravljene vse pravopisne zadrege pišočin. Zlasti pri tistih skupinah imen, ki so bile doslej prezrte (imena gora in vzpetin: *Divje babe* [najdišče]– *Dovška Baba* [vrh]; imena po pomenskih prenosih: *Gigant* [grška mitološka oseba]– *gigant* ‘velik človek ali podjetje’) ali slabo zastopane v priročnikih (religijska imena: *lurška/Lurška Mati Božja; Marija Pomagaj – Marija Zdravje bolnikov*), je bilo mogoče v raziskavi rabe opaziti več normativnih odstopanj glede na aktualna pravila (SP 2001: § 69), pri imenih gora in vzpetin pa oblikovanje norme, ki jo je bilo mogoče zajeti kot odklon, značilen za celotno pomensko skupino, zato ji je bilo posvečeno tudi posebno pravopisno pravilo (*Pravopis 8.0, III/{62}*).

Rezultati raziskave rabe so v večji meri upoštevani tudi na hibridnih področjih, kot je npr. **pisanje besed dvoživk**, tj. izlastnoimenskih pridevnikov v stalnih besednih zvezah, saj jih lahko razumemo kot svojilne ali vrstne. Izkazalo se je, da so uporabniki naklonjeni veliki začetnici, ob čemer smo ugotovili, da je novih poimenovanj različnih odkritij, bolezni, izumov ipd. čedalje več (npr. *Edwardsov sindrom, Wolff-Parkinsonov sindrom*), zapis z veliko začetnico pa ne vpliva na to, da ne bi izražala tudi vrstnega pomena, le kodifikacija v večji meri odraža aktualno pisno normo. Zato lahko načeloma pišemo z veliko začetnico vse zveze, razen zelo redkih že ustaljenih, pri katerih pridevnik ni bil izpeljan iz priimka, temveč iz imena, pogosto mitološke ali religijske osebe, in je bil oblikovan po pomenskem prenosu (*noetova barčica, venerin griček, marijini laski, kristusov trn, jožefova brada, salomonov pečat*).

Podobno velja za t. i. besede, ki so po slovenskem pravopisnem izročilu pisane z malo začetnico (poimenovanja praznikov, nagrad, dnevov v tednu, mesecev, zgodovinskih dogodkov ...). Ta v nekaterih jezikih veljajo za imena (angleščina, hrvaščina), zato jih pišejo z veliko začetnico, onomastično jezikoslovje pa jih opisuje kot **neprototipična lastna imena** (Van Langendonck 2007: 186 id.). Pri vseh teh je merilo za zapis (pravo)pisna tradicija zadnjih 120 let, ki je ne želimo prekinjati. O pobudi več kot 700 podpisnikov peticije in udeležencev javne razprave po objavi poglavja

14 Različna stališča jezikoslovcov in geografov glede reforme so pojasnjena v brošuri *Živim v Bukovem Vrhu pod Bukovim vrhom* (2020).

»Velika in mala začetnica«, da bi z veliko začetnico pisali tudi praznike, zlasti *božič* oziroma verske praznike, bo komisija še razpravljala, četudi je zahteva v nasprotju s pravopisnim izročilom in je utemeljena večinoma emocionalno.¹⁵ Že pretekle izkušnje z rabo t. i. ideološke ali nazorsko motivirane velike začetnice (Dobrovoljc 2004: 154)¹⁶ so pokazale, da gre za spremenljivo in subjektivno merilo, kakršnim naj bi se v procesu kodifikacije izogibali, hkrati pa je v neskladju s pravilom, ki ureja zapis skupine časovnih opredelitev, tj. poimenovanj praznikov, posebnih dneвов, zgodovinskih dogodkov, dneвов v tednu, mesecev ..., ki jih pišemo z malo začetnico, a se zavedamo, da se pri tej praksi oddaljujemo od drugih, globalno vplivnih jezikov. Uravnavanje pravopisnih pravil na osnovi **meril spoštovanja, lepote ali blagglasnosti** je subjektivno in vodi v sodobni heterogeni družbi do večje pravopisne neenotnosti. Izjema so posebni položaji, v katerih se uveljavlja pravilo velike začetnice za celo besedno skupino, npr. kot variantna možnost v protokolarnih besedilih pri izrazih *eminenca, ekselenca, svetost, veličanstvo, visokost* ..., sicer pa fakultativno kot odraz spoštovanja pri pisnem zaznamovanju vikanja, zato je strogo omejeno na edninske zaimke (*Hvala Vam* ali *Pozdravljam Te*).¹⁷ Pri poimenovanjih »posebnih« praznikov je velika začetnica omejena na zasebne korespondenčne prakse, kar je v *Pravopisu 8.0* opisano v posebnem slogovnem napotku.¹⁸

Posebna skupina neprototipičnih imen ali proprio-apelativnih lem (Van Langendonck 2007) so lastniška imena in imena trgovskih znamk, pri katerih je zapis začetnice zakonsko zapovedan (merilo normativnosti je podrejeno pravnim načelom) v vseh položajih, ko govorimo o znamki (*Nutella*), ne pa tudi v položajih, ko preide ime med občno besedje in označuje izdelek, kasneje, če pride do generalizacije, pa tudi vsak podoben predmet ali izdelek (*namaz znamke Nutella > nutela* 'čokoladna krema z lešniki') (Dobrovoljc 2012: 27).

2.1.2 Pisanje prevzetih besed in besednih zvez

Pri normativnem vrednotenju prevzetega besedja je bilo skozi celotno 20. stoletje v ospredju **jezikovnokulturno merilo** – ki ga je narekoval občutek jezikovne ogroženosti in je preferiralo vsako slovenščini bližjo obliko pred prevzeto. Tako se je dolgo vrednotilo prevzete besede brez raziskav dejanske rabe ali pa so normativni slovarji uporabnike vzgajali v predpisovalnem duhu, posledica česar je strategija izogibanja. Na primer: da ne bi uporabili zveze *bodoča mama* (saj je pridevnik *bodoč*, tako kot samostalnik *bodočnost*, prevzet iz praslovanščine in ga še danes uporabljajo

15 V Dobrovoljc in Vranjek Ošlak (2021) tudi o drugih razlogih za peticije: ti so poleg čustvenih razlogov (velika začetnica kot odraz spoštovanja, zlasti ob verskih praznikih) tudi posledica tujih praks, ki vstopajo v slovenski jezik preko npr. voščilnic ali spleta, ali posledica prepričanj, da je zapis z malo začetnico odraz 45-letnega prisilnega zmanjševanja verskih praks v obdobju socializma.

16 Zlasti v pravopisih po drugi svetovni vojni je sovraštvo do vsega nemškega spodbudilo kodifikacijo imen, ki vzbujajo negativna čustva, z malo začetnico (namesto *Führer, Abwehr, Gestapo* je bil kodificiran zapis *frifer, gestapo*, toda *Oktober* v pomenu 'oktobrska revolucija'). Prim tudi Dobrovoljc (2020).

17 O pisanju poimenovanja *božič* tudi uredništvo Jezikovne svetovalnice (2020): Pisanje praznikov v slovenščini in pomenskorazlikovalna vloga začetnice. Jezikovna svetovalnica, <http://svetovalnica.zrc-sazu.si/>, dostop 25. 11. 2021.

18 Pobudniki peticije zahtevajo uveljavitev zapisa *Božič* z veliko začetnico ne zgolj v zasebnem korespondenčnem pisanju, temveč tudi v šolah, kar utemeljujejo s tujimi praksami.

v drugih južnoslovanskih jezikih), se je priporočalo zvezo *noseča ženska* (SSKJ, SP 2001, SSKJ 2). Na ta način se je iz knjižne rabe in lektoriranih besedil izrinilo veliko izrazja, spet drugim se je vsiljeval enopomenski značaj (*soditi – spadati, razkorak – neskladje ...*), jezikoslovnih leksikoloških raziskav in raziskav dejavnikov, ki vplivajo na jezikovne izbire, pa je bilo premalo.

Danes se na področju prevzemanja iz tujih jezikov (najverjetneje zaradi ekspanzije novega besedja) uporabniki bolj zavedajo, da govorci lažje usvojijo nov pojem, če besedo v slovenščino prenesemo tako, da jo smiselno prevedemo in/ali tvorimo novo (npr. namesto *dron – brezpilotni letalnik – brezpilotnik*). Če do prevoda ne pride, besedo prilagodimo slovenščini, izjemoma ohranimo izvorni zapis. Pri **občnih besedah** sledimo tradicionalnim pravopisnim usmeritvam k pisnemu podomačevanju, ki sledi izgovoru (*biftek, hokej, lazanja*), izjeme pri podomačevanju pa povežemo tako z (a) nejezikovnimi kot (b) jezikovnimi okoliščinami. Pri nejezikovnih so mišljeni položaji, ko se jezikovni standardi podredijo drugim standardom (npr. merske enote, uskladitve z mednarodnimi standardi pri strokovnem pisanju, pisanje glasbenih oznak) ali ko v slovenskem okolju niti ni poimenovalno-podomačitvenih potreb za manj znane športne ali interesne discipline (*lacrosse, skike, floorball*) ter za jedi in druge kulturne specifikke (*fejjoa, pañolada*) ipd. Med jezikovne okoliščine pa uvrščamo položaje, zaradi katerih se izogibamo fonetičnemu zapisu, saj bi s tem uvedli za knjižni jezik neznačilne glasovne sklope, npr. dvoglasniške, polglasniške ali zaradi zaporedja glasov nenavadne izgovore (npr. zapisa **davnroud* ali **andergraund*).

Če pa se v rabi pojavijo **pisne dvojnice** pri pisno že podomačenih besedah, so normativna merila za njihovo sprejemljivost v knjižnem jeziku odvisna od uveljavljenosti in razširjenosti besede v sodobnih besedilih. Težimo sicer k taki pisni podobi besed, ki bi bila čim bolj utemeljena in usklajena s sodobnim pogledom na prevzemanje črk in morfemov.

- a) Če je v preteklosti kodificirana varianta v rabi že sprejeta in ustaljena, je ne označimo za normativno nesprejemljivo, četudi se v rabi sporadično pojavljajo novejši zapisi, npr. *mar-seljeza* v SSKJ in SP 2001 (danes *Marsejeza*), *konkvistador* v SSKJ in SP 2001 (danes *konki-stador*). Kodificirani sta obe možnosti.
- b) Če kodificirano varianto v rabi vse bolj zamenjuje novejša, ki je po sodobni presoji in védenju o razmerju glas – črka tudi ustrežnejša, jo normativno uzakonimo. Npr. danes priporočamo zapis *brajica* namesto *brajlica* (SSKJ in SP 2001, čeprav je že v SP 2001 kodificiran *Braille* [bráj]).¹⁹ Podobno velja za *piranja* namesto *piraja* (SSKJ in SP 2001) ali *pletna* namesto *pletnja*.²⁰
- c) Če se ob kodificirani varianti začne pojavljati nova, manj ustrezna, a je v rabi pogostnostno presešla pojavitve prvotne, sta normativno sprejemljivi obe obliki, npr. *čičerika* ob že kodificirani *čičerka* (eSSKJ).

19 Primera *brajica* in *Marsejeza* izhajata iz *Braille* [bráj] in *Marseille* [marsêj], gre torej za isti tip napake, a se je *brajica* temeljiteje uveljavila tudi zato, ker so se zanjo odločili in jo predlagali predstavniki slepih in slabovidnih (npr. tudi *brajeva vrstica*). Prim. tudi Dobrovoljc (2014b).

20 Prvotna etimološka predpostavka (kodificirana v SSKJ 1970 in SP 2001) je bila ovržena, besedo zapišemo brez hiperkorektnega *j* (eSSKJ, *ePravopis*), saj tak zapis potrjuje prevladujoča raba v lokalnem okolju. Prim. tudi Snoj (2014).

Pojavljanje pisno podomačenih dvojnic je povezano predvsem z napačno interpretacijo glasovnih vrednosti črk v preteklosti zaradi opuščanja diakritičnih znamenj (šp. *doña* – *donja/dona*) ali z branjem po črki (šp. *paella* – *paelja/paela*). Zanimive so dvojnice, ki jih povezuje s strategijo izogibanja fonemu /dž/, pri nas opazno zlasti pri izgovarjavi črke *j* kot [dž]: *goji/godži*; *judo/džudo*.²¹ Nekateri primeri so povezani tudi z različnimi viri prevzemanja ali njihovega utemeljevanja, npr. nem. *prekär* – *prekaren/prekeren*.²² Pri vseh naštetih je za ugotavljanje normativno ustreznega zapisa upoštevano poleg systemskega načela, ki je podrejeno pravilom za prevzemanje iz posameznih jezikov, tudi etimološko načelo, če je potrjeno iz različnih virov.

Pri **prevzemanju lastnih imen** sledimo načelu, da upoštevamo identifikacijsko vlogo imena in pravico posameznika do imena, ki ga uporablja. Za osebna lastna imena uveljavljamo merilo izročila, po katerem slovenimo (oz. nadomestimo s slovensko varianto) nekatera zgodovinska, redka kraljevska in vsa papeška imena. Pri imenih narodov (ali manjših skupnosti) se v zadnjem času pojavlja težnja po uveljavitvi družbeno bolj sprejemljivih imenskih variant, h katerim usmerja *ePravopis* ne glede na gradivsko pogostnost, in sicer od *Eskima* k *Inuitu*, od *Laponca* k *Samijcu*, od *Samojeda* k *Nencu* ipd., kar ni toliko vprašanje pravopisa, temveč bolj jezikovnih izbir. Podobno pot bi – upoštevajoč demokratične pravice držav – morali sprejeti tudi pri zemljepisnih imenih, kjer pa v slovenščini sledimo standardom, ki jih narekujejo tudi mednarodni dogovori (UNGEGN) in jih uveljavljamo v sodelovanju s Komisijo za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade RS. Dogovor, da števila slovenskih imen za tuje zemljepisne danosti (tj. eksonimov) ne širimo in ohranjamo v rabi ustaljena slovenska imena (*Dunaj*, *Bruselj*, *Peking*, *Kijev*, *Carigrad* ipd.), je med pripadniki moldavske (ki zahteva rabo imena *Moldova* in ne *Moldavija*) ter zlasti ukrajinske skupnosti (ki pričakuje imeni *Kijiv* in *Lviv* namesto *Kijev* in *Lvov*) slabo sprejet in ga povezujejo z ruskim vplivom.

2.2 Izreka

Pri kodificiranju izreke, ki je najbolj podvržena variantnosti in zahteva večje upoštevanje posebnosti posameznega govorca, upoštevamo normo, ki jo vzpostavljajo (poklicni) govorniki, torej v javnih govornih položajih, in se odmikamo od regionalnih meril (osrednjeslovenski prostor kot varno jedro, odmaknjeno od močnih ali sorodnih sosednjih jezikov, kot pravi Lenček 1996: 34) k sociološkemu merilu, saj poskušamo opazovati jezikovno skupnost skozi družbeni prerež z izobrazbenega, interesnega, poklicnega, generacijskega vidika (Lengar Verovnik 2015; Tivadar 2015). Že v prispevku Dobrovoljc in Lengar Verovnik (2021: 44) za 1. slovenski pravorečni posvet je poudarjeno, da je tako zastavljeno sistematično spremljanje jezikovne rabe zaradi opaznega pomanjkanja specializiranih jezikovnotehnoloških orodij

21 Kar naj bi bilo povezano tudi s predsodki do južnoslovanskih jezikov. Prim. tudi Vranjek Ošlak in Dobrovoljc (2020).

22 Različica z *e* je prevzeta glede na izgovorno prakso (vsakdanji jezik: *prekeren*), različica z *a* pa glede na pisno prakso (strokovni jezik: *prekarij*, *prekarist*). Prim. tudi Dobrovoljc in Snoj (2016).

nemogoče. Novi govorni korpus (ki ga nimamo) bi moral razlikovati med diskurzi s spontaninim, prosto tvorjenim govorom in diskurzi z branim (reproduktivnim) govorom. Predvsem pa bi se slovenski jezikoslovci morali opredeliti do vprašanja referenčne skupine govorcev in govornih okoliščin, ki jih pojmujejo kot knjižnojezikovne. Do razjasnitve teh dilem poteka pravorečna kodifikacija lahko le parcialno in mehanično.

Pri **občnih besedah** se pravopisna leksikografska skupina usklajuje s skupino, ki pripravlja novi SSKJ (eSSKJ).²³ Ugotovljena odstopanja od kodificirane norme, ki so evidentirana v govorjenem knjižnem jeziku, tj. pri naglasnem mestu (*dvanájst – dvánajst*), naglasni kolikosti in kakovosti (*tema, deska, meгла*), fonemskih variantah oz. izgovoru črke *l* (*polotok, pepelnik, gasilci, intelektualci, samohranilka*), pisnem in izgovornem zapiranju zeva (*olimpijada – olimpijonik; revija – revijalen*) ter preseganju zeva s premeno [i] > [j] (*bomboniera*) ipd., so zajeta in pojasnjena v poglavju »Slovnični oris za pravopis«, ki bo leta 2022 vključeno v *Pravopis 8.0*.

Pri že znanih in kodificiranih **lastnih imenih** so posebne pozornosti deležne naslednje normativne težave:

- a) tiste, ki so jih jezikovni uporabniki in strokovna javnost ob izidu SP 2001 kritizirali in zavrnilo, npr. naglas in izreka imen *Brnik, Begunje, Cerklje, Poreč, Verlaine, Newton, Ezop, Danton, Caracas* (Šeruga Prek 2002);
- b) podomačena lastna imena, pri katerih se v pogovornem jeziku naglasno mesto izvirnega jezika umika proti začetku besede, npr. *Černobíl – Černóbil, Nizozémska – Níozemska, Portugálska – Pórtugalska, Islándija – Íslandija, Norvéška – Nórveška, Ukrajína – Úkrajina*;
- c) imena, pri katerih je opažena s priročniki neusklajena samoglasniška kakovost (npr. pri imenih *Verlaine* in *La Fontaine* (v SP 2001 [verlén] in [la fontén], v rabi pa [verlén] in [la fontèn]).

Primeri dvojne prakse so proučeni najprej kot sporadičen pojav, končna odločitev pa je posplošena na celotno skupino imen, npr. za točko (c): »v sodobni slovenščini prevzete besede pogosto ohranjajo izvorno glasovno podobo, pod vplivom izvirnih jezikov pa sta samoglasnika *e* in *o* pogosto široka« (*Pravopis 8.0*, IV/{65}).

Pri kodificiranju **osebnih imen** je zaradi identifikacijskih in demokratičnih razlogov v ospredju upoštevanje želje posameznika, torej spoštovanje izreke, ki sledi ustaljeni praksi v okolju govorečega (*Mártin* in *Martín, Fúrlan* in *Furlàn*) ali jeziku, iz katerega ime prihaja (*Angela* [ángela] *Merkel* in *Ursula* [úrzu] *von del Leyen*).²⁴ Tu se pojavlja tudi problem neskladja knjižnega fonološkega sistema z narečnimi, saj knjižni onemogoča resničnosti približano izgovorno realizacijo imena (npr. priimkov tipa *Türk* ali *Küzmič*).

Zaradi pravopisne osredotočenosti na lastnoimensko problematiko, pri kateri opažamo, da ni mogoče v celoti uveljavljati glasovnih prilagajanj tako kot pri občnih poimenovanjih, smo nekatere odločitve pri izreki prevzetih imen premaknili na obdobje, ko bodo pripravljene

23 Gliha Komac idr. (2015: 6); prim. tudi poglavje 2.

24 O nemških imenih prim. Weiss (2020).

preglednice za posamezne jezike, s čimer bomo sledili sistemskemu normativnemu merilu. Preglednice so namreč sestavljene iz napotkov za prilagoditve tujih glasov slovenskemu sistemu, ob njih pa se z induktivno metodo vzpostavlja celovitejši pregled nad podsistemom prevzete lastnoimenskega besedja, kar je bilo v predhodno pripravljenem poglavju *Pravopisa 8.0* »Prevzete besede in besedne zveze« le nakazano. Ker priprava preglednic še ni končana, so vmesna delovna spoznanja povezana predvsem z napovedmi, (a) da je izreka tujega imena bistvena za njegovo skladijsko rabo, ki povzroči pregibanje imena, (b) da bo imelo dosledno upoštevanje ločevalnih znamenj in tujih oz. posebnih črk v zapisu za posledico tudi odmike od dosedanjih normativnih načel na glasoslovni ravnini; (c) da se zaradi pregibanja v izglasnih položajih pogosteje odločamo za tradicionalno branje po črki ali odločnejše morfemsko prilagajanje slovenščini kot v vzglasnih in korenskih pozicijah; (d) da zaradi dobrega poznavanja nekaterih tujih jezikov glasovne pestrosti ali specifik ni mogoče več omejiti na glasovni sistem knjižne slovenščine, še zlasti če take posebnosti govorniki poznajo tudi iz lastnega neknjižnega govora, npr. zaokroženi glasovi v narečjih. (Več v poglavju o oblikospreminjanju.)

2.3 Oblike

Pri ugotavljanju odstopanj od norme SSKJ in SP 2001 pri spreminjanju in tvorbi oblik skušamo ob vsakem ugotovljenem odklonu v rabi preveriti čim več jezikovnih enot v okviru enega razreda. V ospredju so bile doslej raziskave samostalnika, in sicer: (1) spremembe slovnčnih kategorij (spola, števila, živosti) in pa (2) zajem sklanjatvenih/spregatvenih dvojnic ter ugotavljanje njihove razširjenosti v besedilih knjižnega jezika. Normativno vrednotenje je pri oblikovnih dvojnica pogosteje oprto na **merilo pogostnosti** v rabi, pri čemer sledimo načelu, da je pogostejša dvojica za govorce naravnejša in s tem tudi bolj nevtralna. Pravopisna komisija spodbuja tudi raziskave okoliščin rabe posamezne dvojnice, ki pogosto ponujajo za opis uporabne raznolike dejavnike. Tako pri ugotavljanju (1) **nestalnosti slovnčnih kategorij** samostalnikov iste skupine zaznamo še (a) neevidentirana omahovanja med moškim in ženskim spolom, npr.:

- a1) pri samostalnikih na končni *-t* ali *-ta* (*copat – copata, cigaret – cigareta, pelet – peleta, polpet – polpeta, tapet – tapeta*), pri katerih normativnosti ne presojava zgolj z vidika pogostnosti rabe, temveč tudi razširjenosti v različnih tipih besedil in zvezah (npr. večjo pogostnost pri *cigaret* in *copat* v nestandardnih besedilih);²⁵
- a2) pri znanstvenih imenih živali, kot sta *ara* in *panda*, ki so pogosto prevedena kot moškega spola (npr. *veliki panda*), sicer pa je razširjena raba v ženskem spolu, zlasti v nestrokovnih besedilih;
- a3) pri samostalnikih, prevzetih iz grščine (*demos*) in latinščine (*karitas*).
- b) V zadnjem desetletju se uveljavlja števnost pri nekaterih prvotno zgolj množinskih samostalnikih: *vilice – vilica, starši – starša/starš*.

25 Prim. tudi pogostnostno analizo v Weiss in Dobrovoljc (2020).

(2) **Sklanjatvene dvojnice**, povezane z daljšanjem osnove, normativno uravnavamo glede na razširjenost oblik v rabi:

- a) daljšanje z *n* pri samostalnikih na *-elj* (*datelj – datlja/dateljna, karželj – karžlja/karželjna*)²⁶ kaže tudi na različno dojetje knjižnosti oblik pri govorcih z različnih regionalnih območij. Tako se govorci narečij, ki daljšanje z *n* uveljavljajo v domačem govoru pri večjem razredu jezikovnih enot (npr. neknjižno daljšanje osnove *prijatelj – prijateljna, ravnatelj – ravnateljna*), tudi pri besedah *datelj, karželj* pogosteje odločajo za rabo nepodaljšane oblike, očitno tudi zato, ker je od njihovega narečnega govora bolj oddaljena;
- b) pri daljšanju z *j* pri samostalnikih na končni *r* ne gre zgolj za proces daljšanja osnove (prim. *hektar* ali *gejzir, semafor, Črtomir, Ikar, azur*), temveč se vzpostavljajo tudi različne opozicije, npr. med lastno- in občnoimenskim (*Sever, rod. Severja – sever, mest. na severu*);
- c) pri daljšanju s *t* v sklanjatvah samostalnikov moškega spola na *-o* se glede na presojo razširjenosti v formalni in neformalni rabi (še) ohranja neknjižni značaj podaljšanih oblik (*Silvo – Silva / neknj. Silvota*), saj se podaljšava ne izkazuje pri vseh imenih iste skupine (*Oto – Ota / neknj. Otota*).

Normativno odločujoča je pogostnost tudi pri **oblikotvorju** in **oblikospreminjanju**. Npr. nekdanj odsvetovane (SP 2001, člen 888) dvojnice atematskih glagolov v tretji osebi množine (*bojo, vejo, grejo, jejo*) uporabljamo ob normativno priporočenih *bodo, vedo, gredo, jedo* tudi v knjižnem jeziku.²⁷ Za normativno posodabljanje pravopisa, ki kodificira tudi težavno področje tujih lastnih imen, so najbolj aktualni pojavi, ki spremljajo oblikospreminjanje samostalnika, tj. neobstojnost samoglasnikov, daljšanje osnove, preglasevanje. Ugotovljena neskladja med rabo in kodifikacijo kažejo na umikanje etimološkega in zgodovinskega načela, npr. na primeru neobstojnega polglasnika:

- a) Obstojnost polglasnika v priponskem obrazilu *-ek* v odvisnih sklonih pri prevzetih samostalnikih moškega spola je bilo v veljavnem pravopisu (SP 2001) in SSKJ (1970) podvrženo zgolj etimološkemu normativnemu načelu, ki pravi, da je obrazilo *-ek* pri samostalniku *biftek* nastalo iz osnove *steak*, zato pisani *e* v obrazilu *-ek* ne more biti izgovorjen polglasniško in se ob pregibanju mora ohranjati: *biftek*, rod. *bifteka*. Podobno je veljalo tudi za samostalnik *avstralopitek* (< *australopithecus*), rod. *avstralopiteka*. Vendar se (najverjetneje po analogiji s podobnimi domačimi samostalniki, npr. *izrastek, fantek, odstotek, petek, začetek*, ki jih je v tej skupini precej več kot prevzetih) vse pogosteje pojavlja tudi oblika, pri kateri *e* v obrazilu izpada. Premeno *biftek*, rod. *biftk* je v skladu s prevladujočo rabo prvi kodificiral SSKJ2 (2014), uslovarjena je tudi v *ePravopisu* kot dvojnica. Pri novejših imenih pa ugotavljamo tudi, da je polglasniški izgovor črke *e* (npr. v obrazilu *-er*) oblikospreminjevalno neobvezujoč, saj se novejša imena kot *Pfizer, Viber, Hofer* pogo-

²⁶ Uveljavljeno že v eSSKJ. Prim. v Mirtič (2019).

²⁷ Opazna je frekvenčna razlika med oblikama *gredo – grejo* v korpusih Gigafida 2.0 (45.347 – 2276) in Janes (15.338 – 9478).

sto izgovarjajo polglasniško, v neimenovalniških sklonih pa ime pregibamo z daljšanjem osnove: *Pfizer*, rod. *Pfizerja*.²⁸

- b) Podobno je pri prevzemanju moških samostalnikov z obrazili *-ar* ali *-ac* (*Bakar*, *Zadar*; *Debar*) iz drugih južnoslovanskih jezikov, v katerih mora uporabnik v pisanem *a* prepoznati neobstojni samoglasnik, zato pravopisni slovar SP 2001 pri pregibanju samostalnika ali pri tvorbi vrstnega pridevnika navaja oblike rod. *Bakra*, prid. *bakrski*. Ker pa se uporabniki pogosto ne zavedajo lastnosti morfemskih sestavin lastnega imena in se ravna po analogiji s podobnimi imeni (*Pazar*, *Vardar*), procesa podomačitve ne izpeljejo v celoti.²⁹ Na končno normativno odločitev bo vplivala gradivska raziskava oblikospreminjevalnega vedenja vseh podobnih primerov –*Bakar*, *Čabar*, *Debar*, *Skadar*, *Zadar*.

Tudi pri pregibanju **pisno nepodomačenih lastnih imen** iz tujih jezikov je že v SP 2001 nakažan problem zaradi oddaljenosti pisne in govorne podobe imena (fr. *Anouilh* [anúj], angl. *Gainsborough* [gêjnzbról]), zato je ustrezna umestitev imena v sklanjatveni sistem sodobne slovenščine za uporabnike povezana s poznavanjem izgovornih pravil v izvirnem jeziku, na kar vpliva razširjenost oz. poznavanje konkretnega imena, osebe, zemljepisne danosti, podjetja ali jezika nasploh. Pogosteje rabljeno ime je navadno že včlenjeno v fonološki sistem knjižne slovenščine, zato se težave pri pregibanju načeloma ne razlikujejo od tistih pri slovenskih občnih besedah. Po ugotovljeni analogiji tako opišemo njihovo vedenje v skladenjskem okolju, ob tem evidentiramo nabor mogočih oblik, tudi dvojnic, iz katerega uporabniki knjižnega jezika poljubno izbirajo, npr. *Shakespeare* [šékspir] sklanjamo v orodniku kot *s Shakespeareom* [s šékspirom] ali *s Shakespearejem* [šékspirjem], kar se na izrazni ravni ne razlikuje od pregibanja domače besede *okvir* (or. z *okvirrom* ali *okvirjem*, odvisno od pomena). V preteklosti se je zaradi slabe seznanjenosti z zakonitostmi izgovora v manj znanih jezikih pogosto normiralo izgovor, pri katerem se je kar bralo po črki, ali pa se je prevzemalo z naslonitvijo na bolj znan jezik: dansko ime *Kierkegaard* [kírkegart] smo prevzeli v skladu z nemško izgovarjavo, s tem smo se odmaknili do izreke v izvorniku ([kírkegôr] in izognili oblikospreminjevalni pisno-govorni dvojnosti (npr. pri *s Kierkegaardom* [s kírkegôrjem/kírkegôrom]) ter normirali izreko [s kírkegardom]), ki se sicer ne razlikuje od načel pri pregibanju angleškega imena *Shakespear*. Podobno se je portugalska imena bralo po špansko, ukrajinska po rusko, afriška pa po črki. Na tem področju je torej pomembnejši normativni dejavnik uveljavljenost in poznavanje sistema jezika, iz katerega ime prihaja. Pri prenovi pravopisnih pravil za prevzemanje iz drugih jezikov komisija sodeluje s poznavalci teh jezikov in se izogiba vplivu dominantnih jezikov, že uveljavljena imena, npr. pri zemljepisnih predvsem eksonimi, pa so tretirana kot slovenske različice in jih ne spreminjamo. Načelno pa bo normiranje imen normativno oprto na prenovljen podomačitveni sistem, ki bo predstavljen v obliki prevzemalnih preglednic za tuje jezike.

28 O teh imenih tudi Weiss in Lengar Verovnik (2021).

29 Na področje besedotvorja sicer spada tvorjenje pridevnika na *-ski* – tako npr. kodificirana oblika imena *Bakrski zaliv* v slovenščini živi danes večinoma v delno podomačeni obliki *Bakarski zaliv* (< hrv. *Bakarski zaljev*).

2.4 Besedotvorje

Besedotvorni razvoj slovenščine se je v zadnjem desetletju razplamtel: kot je bilo nakazano že pri prevzemanju, se je v javnosti (kar je razvidno predvsem iz vprašanj v Terminološki svetovalnici ISJFR) okrepila zavest, da je bolj priporočljivo besedje prevesti kot pa zgolj prilagoditi slovenščini (*newsletter* – *novičnik*; *clickbait* – *klikolovka*; *ageism* – *starizem*) in da je prevzemanje proces, odvisen tudi od zunajjezikovnih okoliščin.

Poimenovalne potrebe so v globalni družbi tako narasle, da je tvorjenje nove leksike hitro in skoraj popolnoma neregulirano, kar se stopnjuje ob izrednih in zelo dinamičnih družbenih dogodkih, kot je bila epidemija koronavirusne bolezni covid-19 v letih 2020 in 2021. Normativno odločanje je v takih razmerah, ko preverjanje jezikovnih navad zaradi hitrega prodiranja novosti ni mogoče, saj se norma (še) ni vzpostavila in o ustaljenosti navad ne moremo govoriti, zavezano ugotavljanju sistemske norme oz. sprejemljivih možnosti in s tem t. i. apriorni kodifikaciji (Smejkalová 2017: 126 id.; Mžourková v tej monografiji). K taki vnaprejšnji in zgolj sistemski kodifikaciji se pri pripravi *Pravopisa 8.0* zatekamo tudi pri kodificiranju v referenčnem gradivu slabo zastopanih besedotvornih različic (npr. prebivalska imena pripadnikov in pripadnic plemen, narodov, nekaterih manj znanih držav, mest, otokov, pokrajin). Koncept slovarja namreč predvideva besedotvorno obvestilnost ob vsakem uslovarjenem imenu, zato se zaradi gradivskih neuresničitvev odločamo za prikaz možnosti v skladu z jezikovnosistemskim merilom, te omejujemo po analogiji, uporabniku pa je prepuščena izbira med njimi, npr. *Sirija* – *Sirec/Sirijec*, *Sirka/Sirijka*, *sirski/sirijski*. Ob raziskavah rabe pa opazamo izgubljanje pomenskega (*egipčanski* < Egipčani – *egiptovski* < Egipt) in normativnega (*katolik* > *katoličan*, SP 2001) razlikovanja besedotvornih dvojnic, ki je bilo razvidno že iz obeh izdaj SSKJ.

Že od izida prvega zvezka SSKJ pa se v slovenistiki razvija diskusija o umestitvi zveze dveh samostalnikov tipa *bidermajer šopek*, *bermuda hlače*. Tradicionalno pojmovanje jih je uvrščalo v skupino zloženek z neizraženim medponskim obrazilom in zato je bila v SP 2001 uveljavljena predpisovalna kodifikacija: *bidermajeršopek*. Toda v 90. letih se je tudi v normativistiki uveljavljala zavezanost realnemu gradivu, zato je SP prek kodifikacije dvojnic (tudi *bidermajer šopek*) dopuščal tudi »nesistemske« rešitve, najverjetneje zato, ker v rabi (in zato tudi v SSKJ) takih zloženek (*merinovolna*, *bermudahlače*) ni bilo mogoče zaslediti. V slovarjih po letu 2010 se je uveljavilo prepričanje, da samostalnik levo od samostalniškega jedra nastopa v pridevniški vlogi, kar je bilo tudi podkrepljeno s celovito študijo vseh pojavnih oblik tovrstne zveze (Gložančev 2012). Normativno neskladje pri vrednotenju zvez/zloženek (*angora volna/angoravolna*) iz SP 2001 in SSKJ ni več aktualno, vrednotenje takih zvez pa je zamenjano s slogovnimi usmeritvami. Merilo odločanja je ustaljena raba, ki botruje tudi različnim slogovnim variantam, ki jih slovarsko navajamo pri istovrstnih pojavih: tako npr. ob zvezah *tenis igrišče* in *tenis lopar* priporočamo zvezo s »pravim« pridevnikom, tj. *teniško igrišče*, *teniški lopar*, namesto *golf igrišče* pa zvezo z desnim predložnim prilastkom *igrišče za golf*. Preverba jezikovne ustaljenosti ob kodifikacijski dvotirnosti je pokazala, da tudi v tej skupini lahko oblikujemo izjemo (oz. manjši razred enot te sku-

pine), ki jo predstavljajo tiste besedne zveze, pri katerih se prva sestavina končuje na -o, beseda sama pa daje vtis, da je okrajšana, npr. *bio*, *bruto*, *demo*, *eko*, *neto*, *kasko*, *kripto*, *video*. Gradivska raziskava je pokazala, da se »pogosteje odločamo za zapis skupaj, če govorimo o terminih ali ozko specializiranih besedah (*biomasa*, *ekosistem*), še zlasti če gre za besede, ki jih kot tvorjenke že prevzamemo; skupaj ali narazen pa ob neterminoloških stalnih besednih zvezah (*bio izdelek*, *eko izdelek*, *kripto svet*, *kripto trgovelec*)« (Dobrovoljc, Vranjek Ošlak in Lengar Verovnik 2020). Normativni napotek se nanaša torej na terminološke položaje, ko zaradi oženja pomena prve sestavine in ustaljenosti termina (*biomasa* proti *bio hrana*, *ekosistem* proti *eko izdelek*, *kriptovaluta* proti *kripto svet*) še vedno priporočamo zapis skupaj.

3 Socialnozvrstno vrednotenje leksike

Za normativno vrednotenje pojavov na vseh jezikovnih ravlinah je bistvena razrešitev vprašanja, ali je knjižni jezik še tako homogena jezikovna zvrst, kot jo prikazujejo slovarji in priročniki knjižnega jezika. Potrebo po novem definiranju knjižnosti spodbuja tudi neenotnost med veljavniima normativnima slovarjema – pravopisnim v SP 2001 in obema izdajama SSKJ (1970 in 2014). Pravopisni slovar namreč kot knjižne opredeljuje tudi besede, ki jih SSKJ odsvetuje za rabo v knjižni zvrsti (Dobrovoljc 2021). Na vprašanje, ali je treba veliko večino besedja iz nabora jezikovnih sredstev, glede katerih knjižne narave si slovarja normativno nasprotujeta, sploh dodatno kvalificirati (kot knjižne pogovorne, knjižne neformalne) ali zgolj razširiti pojmovanje knjižnosti, bi bilo mogoče odgovoriti predvsem s primerjalno raziskavo rabe izbranih jezikovnih prvin v različnih komunikacijskih položajih (okolščinah) in besedilnih tipih (žanrih) (Šorli 2013). A ker *ePravopis* sledi ugotovitvam predhodne kodifikacije (v SP 2001) in aktualnim raziskavam rabe, smo se v prvi fazi označevanja evidentiranih »mejnih« prvin, ki jih zaradi kodifikacijske dvotirnosti sodobni jezikovni uporabnik lahko uvršča med prvine knjižnega ali neknjižnega, poskusno odločili za kompromisno oznako »neformalno/pogovorno« (*ePravopis* 2019; prim. tudi Race 2020: 125). Uslovarjanje novih leksemov pa je pokazalo, da je raba teh kodifikacijsko hibridnih jezikovnih enot razširjena tudi v besedilih s knjižno ambicijo, zato je mogoče jezikovno rabo bolj verodostojno prikazati, če se odločimo za **razširjeni koncept knjižnosti**, kar pomeni, da v knjižno zvrst vključujemo tudi besedje, rabljeno v manj formalnih ubesedovalnih položajih. To redakcijsko odločitev o razširitvi koncepta knjižnosti je v največji meri spodbudila analiza izpridevniških tvorjenk, ki naj bi nastale v procesu poenobesedenja z izpustom samostalniškega jedra (Vidovič Muha 2000: 100), v SSKJ (1970, 2014) npr. *kuharica* 'kuharska knjiga', *rešilec* 'rešilni avtomobil', *čezoceanika* 'čezoceanska ladja'. Že pretekle raziskave (npr. Stramljič Breznik 2018: 378) so pokazale, da se večina tovrstnih tvorjenk (tudi v drugih slovanskih jezikih, prim. Otašević 1997, nav. po Stramljič Breznik, n. d.) pojavi najprej v pogovornem jeziku ali žargonu, kamor jih zato umešča tudi slovarska kvalifikacija. Primerjalni pregled preteklih in novejših slovarjev ter aktualne rabe pa kaže, da te izpeljanke sčasoma preidejo med nevtralnno knjižnojezikovno izrazje, saj niso več socialnozvrstno zamejene na enak način kot pred desetletji. Odločitev utemeljujemo na več načinov:

1) Nadaljevanje normativne usmeritve SP 2001

Že od izida pravopisnega slovarja SP 2001 lahko spremljamo spremenjeno socialnozvrstno vrednotenje, saj je kar 51 odstotkov prvin, ki so v SSKJ označene s kvalifikatorjem »pogovorno«, v slovarju SP 2001 bodisi neoznačenih bodisi jih označujejo le z vidika funkcijske vrstni kot »praktičnosporazumevalne« (Dobrovoljc 2021),³⁰ niso pa socialnozvrstno ovrednotene.

2) Gradivske preverbe slovarskih določil

Res je, da izraza *kuharica* v pomenu 'kuharska knjiga' slovarji pred letom 1962 niso poznali, od SSKJ dalje pa velja za pogovorno prvino, vendar pa raziskave rabe kažejo, da se *kuharica* in podobne tvorjenke (npr. v SSKJ in SSKJ2: pog. *čezoceanika*, *perzijka*, *najlonka*, *rešilec* in *poštarica*) danes pojavljajo kot nevtralne v različnih besedilnih okoljih. Tako najdemo izraz *kuharica* tudi v učbenikih (učbenik *Kuharstvo: Jedi so pripravljali predvsem iz nemških kuharic*), doktorskih disertacijah (korpus KAS: *Kulinarično področje me zanima že od nekdaj, zato sem kot predmet raziskave izbrala prvo slovensko kuharico, Kuharske bukve Valentina Vodnika*) in – sicer redko – tudi v ponazarjalnem gradivu novejših leksikografskih del, npr. SSKJ2 (2014; geslo *veganski* [...] *veganske kuharice in restavracije ponujajo raznolike recepte*), kar pomeni, da bi jih morali normativno rehabilitirati vsaj na novem gradivu nastali priročniki knjižnega jezika.

3) Presoja knjižnosti pri novejšem gradivu

Novejše raziskave gradiva kažejo na porast izprivedniških izpeljank. Tako se že v drugi izdaji SSKJ (2014) ob pogovornih *poštarica* 'poštna delavka', *najlonka* 'najlon nogavica' (v SP 2001 *najlonska nogavica*), *rešilec* 'rešilni avtomobil' (danes pogosteje ubesedeno kot 'reševalno vozilo') ipd.³¹ pojavijo kot nevtralne tudi besede kot npr. *anonimka* 'pismo neznanega pošiljatelja', *brajica* 'Braillova pisava', *daljinec* 'daljinski upravljalac', *devetletka* 'devetletna šola', *dlančnik* 'računalnik v velikosti dlani', *jeklenica* 'jeklena vrvi', nekatere prvič uslovarjene že v *Slovarju novejšega besedja* (2012). Novosti v SSKJ2 torej kažejo, da knjižnega značaja obravnavanih novotvorjenk ne presojamo več po tem, ali zanje obstajajo tudi sopomenske besednozvezne ustreznice, ki bi jim morale biti po nekdanjih normativnih merilih zaradi večje razvidnosti in pomenske nedvoumnosti nadrejene, temveč je normativno merilo oprto na presojo socialnozvrstne zaznamovanosti ali nevtralnosti v knjižnojezikovnem okolju. To dokazuje tudi leksika v novem SSKJ (eSSKJ), ki je etimološko opredeljena kot poenobesedena, npr.

30 V SP 2001 (§ 1061) opisan kot »jezikovna prvina, značilna za vsakdanje sporazumevanje o praktičnih zadevah«.

31 Na to, da so tvorjenke v knjižnih besedilih že nadomestile daljše zveze, iz katerih (ali ob katerih) naj bi s poenobesedenjem nastale (o tem etimološki razdelek), priča tudi pogostnost gradiva v korpusu Gigafida 2.0: *rešilec* – 2259, *rešilni avtomobil* – 627; *najlonka* – 586, *najlon nogavica* – 12, *najlonska nogavica* – 229; *čezoceanika* – 686, *čezoceanska ladja* – 211.

anonimka, bolšjak, brajica, centrifuga, popravec, spalka, termovka, socialnozvrstno označena pa le, če to izkazuje gradivska preverba, npr. kot knjižnopogovorni *spalka* in *popravec*.³²

Prisotnost besednozvezne podstave tvorjenke in potencialno poenobesedenje torej nista več merilo socialnozvrstne zaznamovanosti, zato smo v *ePravopisu* uvedli ob večinsko neoznačenih in nezaznamovanih leksemih tudi oznake, s katerimi označujemo *manj formalni* ali *neformalni knjižni jezik* ter *pogovorne* in *žargonske* izraze. Prva razširja koncept knjižnosti – kot *neformalne* označujemo izraze, ki so del knjižnega jezika, a se pojavljajo v nekoliko manj uradnih okoliščinah (pogosto so rezultat poenobesedenja ali leksikalizacije kratic in okrajšav, npr. *dedeve, teve, vede*), mogoče jih je nadomestiti tudi z bolj formalno varianto, ki ima vlogo večje pomenske jasnosti in nedvoumnosti. Oznaki *pogovorno* in *žargonsko* pa označujeta prvine nekknjižnega jezika: pogovorni izrazi so značilni za zelo sproščene položaje praktičnega sporazumevanja (*keš* 'gotovina'), v knjižnem jeziku so ti izrazi uporabljeni navadno z namenom zmanjševanja formalnosti govorne situacije; žargonski pa so pogovorni izrazi, vezani zgolj na ožjo strokovno rabo (*rimljanka* 'vrsta stiskalnice za grozdje'; *dunajčan* 'vrsta čebeljega panja').

Sklep

V prispevku je bilo prikazano, da predstavljene hierarhije praških kodifikacijskih meril, ki veljajo za zmerno uravnoteženje procesa odločanja o knjižnosti, ni mogoče enakovredno posplošiti na vse jezikovne prvine, ki jih normativno vrednotimo. Praktične izkušnje namreč pričajo, da je v ospredju normativnega vrednotenja zavedanje, da se vsaka jezikovna ravnina vede po specifičnih zakonitostih in da jezikovni uporabniki pričakujejo pri nekaterih pojavih večjo, pri drugih manjšo eksaktnost, jezikoslovci pa skušajo tem pričakovanjem zadostiti s prilagoditvijo metodologije in uvajanjem novejših metodoloških pristopov. S tem je povezano tudi pojmovanje pravilnosti, ki se navezuje na pravopisno in slovnično ravnino, in pojmovanje ustreznosti, ki jo uporabljamo, kadar vrednotimo leksikalne enote s perspektive funkcijske in položajne primernosti. Čeprav ugotavljanje knjižnosti nasploh, torej tako formalne kot neformalne, na vseh področjih pravopisne obvestilnosti temelji na Daneševih (1977) normativnih merilih, torej presoji jezikovne konvencije ali norme, ustreznosti sistemu in funkcijski primerčnosti, podroben pregled kodifikacijskih odločanj pokaže, da se pri vrednotenju nekaterih jezikovnih pojavov ni mogoče izogniti tudi drugim merilom, ki izhajajo iz dejstva, da je jezikovna skupnost raznolika ter tako generacijsko kot izobrazbeno in socialno razslojena, ustaljenost slovenščine pa je bila dosežena že pred več kot sto leti. V tem obdobju se je odločanje o primerčnosti za rabo v knjižnem jeziku opiralo tudi na merila, ki jih danes ne upoštevamo več, vseeno

.....
 32 Čeprav v korpusu Gigafida 2.0, ki predstavlja orientacijsko merilo za ugotavljanje socialnozvrstne razpršenosti uslovarjenih leksemov, najdemo besedi *spalka* in *popravec* skromno zastopani v t. i. stvarnih besedilih, njihov pregled pokaže, da gre za spominsko, potopisno ali kolumnistično ubesedovanje, ki ne zadošča v celoti merilom formalnega diskurza, zato je oznaka knjižno pogovorno povsem ustrežna, uporabniku knjižnega jezika pa bi slovar lahko predstavil tudi nezaznamovano oz. nevtrarno možnost, npr. *spalna vreča* in *popravni izpit*.

pa v knjižnem jeziku lahko prepoznamo posledice nekdanjih odločitev. Tako še danes normativni priročniki sledijo pravopisnemu pravilu iz leta 1937 (§ 21, str. 18), po katerem se – zaradi merila blagogslosti – pri samostalnikih, ki imajo v korenu besede *l* ali *lj*, uporablja priponsko obrazilo *-avec* ali *-ivec* in ne *-alec* ali *-ilec*, npr. *volivec*, *sestavljavec*, *molivec*. Podobno se je v po drugi svetovni vojni precej selektivno uveljavilo merilo spoštovanja, po katerem naj bi tudi z veliko začetnico po SSKJ še danes pisali npr. besedo *Oktober* v pomenu ‘oktobrska revolucija’, skozi celotno 20. stoletje pa spremljamo uveljavljanje jezikovnokulturnega merila (v poglavju 2.1.2), ki zlasti pri izbiri med domačim in tujim daje prednost »domačemu«.

Sodobna merila knjižnosti temeljijo na sistematičnem opisu in razvrstitvi jezikovnih prvin, ki jih jezikovni uporabniki uveljavljajo v knjižnem jeziku kot izbranem komunikacijskem kodu. Pri posodabljanju opisa knjižnega jezika, iz katerega se nato izluščijo smernice, tudi variantne možnosti, ki jih na osnovi ustaljenosti v rabi lahko razglasimo za bolj ali manj navadne, je zato treba uporabnikom pojasniti tudi odvisnost normativnih napotkov od vseh dejavnikov, ki vplivajo na aktualno rabo in so v priročnikih predstavljeni kot kompromis med izraznimi možnostmi, ki so sistemsko predvidljive ali izjeme.

Stališče Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU je, da je treba uporabnike v spremljevalnih študijah k poglavjem pravil za javno razpravo (komentarji in utemeljitve – predstavljeni na spletišču Pravopisne komisije)³³ in pri slovarskem delu s *Pravopisnimi kategorijami ePravopisa* seznaniti z razlogi za kodifikacijo in za morebitne spremembe v priročnikih ter predstaviti razloge za soobstajajoče možnosti oz. dvojnice. Le tako se bodo uporabniki pri odločanju za eno od ponujenih oz. opisanih jezikovnih možnosti lahko odločali z vsemi relevantnimi podatki. Evidentiranje soobstajajočih možnosti v okviru knjižnega jezika, ki jih uravnavamo v kodifikacijskem postopku v različnih smereh, je utemeljeno tudi s pomembnim spoznanjem teorije jezikovnega menedžmenta, in sicer da ta lahko poteka v različnih mikro okoljih »v različnih smereh in zlasti z različnim dosegom« (Lengar Verovnik in Kalin Golob 2019: 389), zato se od sodobnega jezikovnega opisa pričakuje tudi zamejitev različnih usmeritev, oprtih na gradivske raziskave, ki te usmeritve lahko opisujejo kot podsisteme.

Literatura in viri

- ČERNIVEC, Manca, DOBROVOLJC, Helena, LENGAR VEROVNIK, Tina, 2020: Oblikoslovje in besedotvorje lastnih imen: analiza zapisovalnih težav uporabnikov. Petra Mišmaš, Franc Marušič in Rok Žaucer (ur.): *Škrabčev zbornik*. Nova Gorica. 1–10.
- DANEŠ, František, 1977: K dvema základnim otázkám kodifikace. *Naše řeč*. 3–13.
- DOBROVOLJC, Helena, 2004: *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC.
- DOBROVOLJC, Helena, 2012: Pisanje imen izdelkov in znamk. Nataša Jakop in Helena Dobrovoljc (ur.): *Pravopisna stikanja: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana: Založba ZRC. 2012. 27–39.

33 Na portalu Fran objavljamo poglavja v obliki, primerni za javno razpravo. Pravopisna pravila so predstavljena javnosti tudi s komentarjem, ki pojasnjuje način razmišljanja in utemeljuje posamezne odločitve Pravopisne komisije. Gl. Spletišče pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU <<https://pravopisna-komisija.zrc-sazu.si/Pravopis80>>.

- DOBROVOLJC, Helena, 2014a: *Ženski spol in samostalnik »vodja«*. Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/474/zenski-spol-in-samostalnik-vodja>>
- DOBROVOLJC, Helena, 2014b: *Pisava za slepe je »brajlica« ali »brajica«?* Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/7/pisava-za-slepe-je-brajlica-ali-brajica>>
- DOBROVOLJC, Helena, 2016: Normativne prekrivnosti in razhajanja Toporišičeve slovnice in pravopisa (ob ločilnih in nedoločnih števniki). Erika Kržišnik in Miran Hladnik (ur.): *Toporišičeva Obdobja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 49–56.
- DOBROVOLJC, Helena, 2020: *Mala ali velika začetnica ter ideologija: »Informbiro«, »Abwehr«, »Wehrmacht« ...* Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/4440/mala-ali-velika-začetnica-ter-ideologija-informbiro-abwehr-wehrmacht>>
- DOBROVOLJC, Helena, 2021: Nazorska nasprotja in normativna izhodišča pri posodabljanju priročnikov knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 66/2–3. 21–36.
- DOBROVOLJC, Helena, ČERNIVEC, Manca, GERŠIČ, Matjaž (ur.), 2020: *Živim v Bukovem Vrhu pod Bukovim vrhom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- DOBROVOLJC, Helena, in JAKOP, Nataša, 2011: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- DOBROVOLJC, Helena, in KREK, Simon, 2011: Normativne zadrege – Empirični pristop. Simona Kranjc (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 89–97.
- DOBROVOLJC, Helena, in LENGAR VEROVNIK, Tina, 2021: Normativna merila in pravorečni izzivi pri prenovi pravopisa. Tanja Mirtič in Marko Snoj (ur.): *1. slovenski pravorečni posvet*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 2021. 35–52. <<https://www.sazu.si/uploads/files/publikacije21/Rared2RAZPRAVE.pdf>>
- DOBROVOLJC, Helena, in SNOJ, Marko, 2016: *Kako je prav: »prekaren« ali »prekeren«?* Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/1288/kako-je-prav-prekaren-ali-prekeren>>
- DOBROVOLJC, Helena, in VRANJEK OŠLAK, Urška, 2021: Codification within reach: three clickable layers of information surrounding The new Slovenian normative guide. Iztok Kosem in Michal Cukr (ur.): *eLex 2021, proceedings of the eLex 2021 conference*, virtual, 5-7 July 2021. Brno: Lexical Computing CZ s.r.o. 637–652. <https://elex.link/elex2021/wp-content/uploads/eLex_2021-proceedings.pdf>
- DOBROVOLJC, Helena, VRANJEK OŠLAK, Urška, LENGAR VEROVNIK, Tina, 2020: *Pisanje zloženek s prvo sestavino »kripto«*. Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/4692/pisanje-zlozenk-s-prvo-sestavino-kripto>>
- ePravopis = <<https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=135&View=1&Query=%2A>>
- eSSKJ = <<https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=201&View=1&Query=%2A>>
- FENK-OCZLON, Gertraud, 2001: Familiarity, information flow, and linguistic form. John BYBEE in Paul HOPPER (ur.): *Frequency and the emergence of linguistic structure*. Amsterdam: John Benjamins, 2001. 431–448.
- FURLAN, Metka, GLOŽANČEV, Alenka, ŠVIC DULAR, Alenka, 2001: *Pravopisno ustrezen zapis zemljepisnih in stvarnih lastnih imen v Registru zemljepisnih imen in Registru prostorskih enot*. Ljubljana: Geodetska uprava Republike Slovenije.
- GLIHA KOMAC, Nataša, idr., 2015: *Koncept novega razlagalnega slovarja slovenskega knjižnega jezika*. <<http://www.fran.si/novi-sskj>>

- GLOŽANČEV, Alenka, 2012: Novejša slovenska leksika v luči obravnave samostalniških zloženkov v Slovenskem pravopisu 2001. Nataša Jakop in Helena Dobrovoljc (ur.): *Pravopisna stikanja*. Ljubljana: Založba ZRC. 125–140.
- GORJANC, Vojko, KREK, Simon, POPIČ, Damjan, 2018: Med ideologijo knjižnega in standardnega jezika. Vojko Gorjanc, idr. (ur.): *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 32–48.
- JERNUDD, Björn Holger, NEUSTUPNÝ, Jiří Václav, 1987: Language planning: for whom? Lorne Lafore (ur.): *Actes du Colloque international sur l'aménagement linguistique / Proceedings of the International Colloquium on Language Planning*. Québec: Les Presses de l'Université Laval. 69–84.
- KALIN GOLOB, Monika, LOGAR, Nataša, 2008: Terminologija odnosov z javnostmi: od upoštevanja terminoloških načel do pridobivanja podatkov iz besedil. *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja* 45/6. 663–677. <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20086_Golob_Logar.pdf>
- LARSEN-FREEMAN, Diane, 2009: The Grammar of Choice. *Teaching and testing grammar. The handbook of language teaching*. Blackwell.
- Lektor = <<http://www.korpus-lektor.net>>
- LENČEK, Rado, 1996: *Izbrane razprave in eseji*. Ljubljana: Slovenska matica.
- LENGAR VEROVNIK, Tina, 2004: Norma knjižne slovenščine med kodifikacijo in jezikovno rabo v obdobju 1950–2001. *Družboslovne razprave* 46/47. 241–258.
- LENGAR VEROVNIK, Tina, 2012: Pravopisna norma proti normam drugih ved in področij človekovega delovanja, ravnanja. Nataša Jakop in Helena Dobrovoljc (ur.): *Pravopisna stikanja*. Ljubljana: Založba ZRC. 17–26.
- LENGAR VEROVNIK, Tina, 2015: Pravorečje v pravopisnem slovarju in ob njem. Helena Dobrovoljc in Tina Lengar Verovnik (ur.): *Pravopisna razpotja*. Ljubljana: Založba ZRC. 95–107.
- LENGAR VEROVNIK, Tina, KALIN GOLOB Monika, 2019: Spol med družbo, jezikovno rabo in predpisom. *Slavistična revija* 67/2. 385–394. <<https://srl.si/ojs/srl/article/view/2019-2-1-26>>
- MIRTIČ, Tanja, 2019a: Glasoslovne raziskave pri pripravi splošnega razlagalnega slovarja. Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 81–90. <<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/>>
- MIRTIČ, Tanja, 2019b: *Daljšanje osnove z-n pri samostalnikih moškega spola »parkelj«, »karželj«, »datelj«*. Jezikovnasvetovalnica InštitutazaslovenskijezikFranaRamovšaZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/4025/daljsanje-osnove-z-n-pri-samostalnikih-moskega-spola-parkelj-karzelj-datelj>>
- Načrt pravil za novi slovenski pravopis*, 1981. Ljubljana: SAZU.
- NEUSTUPNÝ, Jiří Václav, 1983: Towards a Paradigm for Language Planning. *Language Planning Newsletter* 9/4. 1–4.
- Pravopis 8.0 = *Pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo*. <www.fran.si/pravopis8>
- RACE, Duša, 2020: Splošni razlagalni slovar kot pokazatelj komunikacijske norme v slovenskem jeziku. Jerca Vogel (ur.): *Slovenščina – diskurzi, vrsti in jeziki med identiteto in funkcijo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. <<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-39/>>
- SMEJKALOVÁ, Kamila, 2017: Kodifikace proprií v teorii jazykové kultury. Oldřich Uličný (ur.): *Struktura v jazyce, jazyk v komunikaci*. Olomuc: Univerza Palackega. 121–132.
- SNOJ, Marko, 2014: *Na Blejski otok s »pletno« ali »pletngo«?*. Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/568/na-blejski-otok-s-pletno-ali-pletngo>>
- SP 1937 = *Slovenski pravopis*. Mala izdaja. Priredila A. Breznik in F. Ramovš. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- SP 1950 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).

- SP 2001 (2003) = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- ŠSKJ, 1970–1991, 2014 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- STABEJ, Marko, 1998: Dvotirnost normativnosti v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku. Lara Badurina (ur.). *Jezična norma i varieteti*. Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 511–515.
- STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 2018: Univerbizacija v slovenski slovarski praksi. Amela Šehović (ur.). *Zbornik radova, Osamnaesta Međunarodna naučna konferencija Komisije za tvorbu riječi Međunarodnog komiteta slavista Univerbacija/Univerbizacija u slavenskim jezicima*. Sarajevo: Slavistički komitet. 434–454.
- ŠERUGA PREK, Cvetka, 2001: Izgovorni in naglasni problemi Slovenskega pravopisa 2001. *Nova revija*. Forum. 26–30.
- Šolar = <<http://www.korpus-solar.net>>
- ŠORLI, Mojca, 2013: Jezikovna in funkcijska zvrstnost v leksikalni podatkovni zbirki: kvalifikator ali pomenski opis?. Andreja Žele (ur.): *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 435–441.
- TIERSMA, Peter Meijes, 1982: Local and general markedness. *Language*. 832–849.
- TIVADAR, Hotimir, 2015: Variantnost v prihodnjem slovenskem pravopisu (s poudarkom na pravorečju). Helena Dobrovoljc in Tina Lengar Verovnik (ur.): *Pravopisna razpotja*. Ljubljana: Založba ZRC. 109–121.
- VAN LANGENDONCK, Willy, 2007: *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- VRANJEK OŠLAK, Urška, in DOBROVOLJC, Helena, 2020: *Slovenjenje izrazov »jacuzzi«, »joker«, »jumbo«*. Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/4091/slovenjenje-izrazov-jacuzzi-joker-jumbo>>
- WEISS, Peter, 2014: Vodkinja. *Jezikoslovni zapiski* 20/2. 163–167.
- WEISS, Peter, 2020: *Kako izgovoriti ime predsednice Evropske komisije »Ursule von del Leyen« v slovenščini?*. Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/4237/kako-izgovoriti-ime-predsednice-evropske-komisije-ursule-von-del-leyen-v-slovenščini>>
- WEISS, Peter, in DOBROVOLJC, Helena, 2020: *Samostalniki, ki so ženskega in moškega spola: »pelet« in »peleta«*. Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/5430/izgovor-imen-proizvajalcev-in-cepiv-proti-covidu-19-pfizer-biontech-vaxzevria-comirnaty-janssen>>
- WEISS, Peter, in LENGAR VEROVNIK, Tina, 2021: *Izgovor imen proizvajalcev in cepiv proti covidu-19: »Pfizer«, »BioNTech«, »Vaxzevria«, »Comirnaty«, »Janssen«*. Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/4269/samostalniki-ki-so-ženskega-in-moškega-spola-pelet-in-peleta>>